

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет управління та бізнес-дизайну

Кафедра управління та смарт-інновацій

Кваліфікаційна робота

на тему:

«Формування та управління собівартістю продукції підприємства»

Виконала: студентка групи:

БЗМНск(н)-23/кол

Спеціальності: 073 Менеджмент

Освітньої програми: Менеджмент

Анастасія ВИШНЯКОВА

Керівник: к.е.н., доц.

Наталія БУГАС

Київ-2024

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ
Факультет управління та бізнес-дизайну
Кафедра управління та смарт-інновацій
Спеціальність 073 «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри УСІ

_____ проф. Касич А.О

07 червня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Вишняковій Анастасії Ігорвні
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Формування та управління собівартістю продукції підприємства

2. Науковий керівник роботи Бугас Наталія Валеріївна, к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від 01.03.2024 року №49 уч.

Строк подання студентом роботи 07 червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативні акти України, статистичні щорічники, підручники, посібники, монографії, фахові наукові видання, словники, дані фінансової та нефінансової звітності ТОВ «Нова Пошта», комплекс економічних показників, організаційна структура управління.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретичні основи управління собівартістю продукції підприємства.

1.1. Формування собівартості продукції. 1.2. Управління витратами підприємства.

Розділ 2. Сучасний стан та ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. 2.1. Виробничо-економічна характеристика

сільськогосподарського підприємства ТОВ «Золотий колос». 2.2. Місце

рослинництва в економіці сільськогосподарських підприємств. 2.2. Економічна

ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських

підприємствах. 2.3. Аналіз динаміки собівартості продукції підприємства. Розділ 3.

Шляхи зниження собівартості продукції сільськогосподарських підприємств. 3.1.

Інноваційні напрями зниження собівартості виробництва продукції рослинництва.

3.2. Заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Бугас Н.В., доцент		
Розділ 1	Бугас Н.В., доцент		
Розділ 2	Бугас Н.В., доцент		
Розділ 3	Бугас Н.В., доцент		
Висновки	Бугас Н.В., доцент		

6. Дата видачі завдання 01.03.2024 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Терміни виконання етапів	Примітка про виконання
1	Вступ	01.03 – 20.03.2024	виконано
2	Розділ 1. Теоретичні основи управління собівартістю продукції підприємства	21.03- 15.04.2024	виконано
3	Розділ 2. Сучасний стан та ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах	16.04-31.04.2024	виконано
4	Розділ 3. Шляхи зниження собівартості продукції сільськогосподарських підприємствах	02.05 – 26.05.2024	виконано
5	Висновки	02.05 – 26.05.2024	виконано
6	Оформлення кваліфікаційної роботи (чистовий варіант)	27.05 – 30.05.2024	виконано
7	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі для рецензування (за 10 днів до захисту)	до 01.06.2024	виконано
8	Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність текстових співпадінь та помилок (за 10 днів до захисту)	до 01.06.2024	виконано
9	Подання кваліфікаційної роботи на затвердження завідувачу кафедри (за 7 днів до захисту)	до 07.06.2024	виконано

Студент

Анастасія ВИШНЯКОВА

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Науковий керівник
роботи

Наталія БУГАС

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Гарант освітньої
програми

Алла КАСИЧ

(підпис)

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Вишнякова А.І. Формування та управління собівартістю продукції підприємства. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 073 – «Менеджмент». Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2024 рік.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню питань управління собівартістю продукції підприємства.. Вивчено особливості управління витратами підприємства. Досліджено результати виробничо-економічної характеристики сільськогосподарського підприємства. Проведено аналіз діяльності підприємства з акцентом на дослідженні собівартості. Обґрунтовано шляхи зниження собівартості продукції сільськогосподарських підприємств; визначено інноваційні напрями зниження собівартості виробництва продукції рослинництва.

Ключові слова: собівартість, витрати, сільськогосподарське підприємство, ефективність, рослинництво.

ABSTRACT

Vyshniakova A.I. Formation and management of the cost price of the company's products. - Manuscript.

Qualification work on specialty 073 - "Management". Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, 2024.

The qualification work is devoted to the study of issues of cost management of the company's products. The features of the company's cost management are studied. The results of the production and economic characteristics of the agricultural enterprise were studied. An analysis of the company's activity was carried out with an emphasis on the study of the cost price. Ways of reducing the cost of production at agricultural enterprises are substantiated; innovative directions for reducing the cost of production of plant products are determined.

Key words: cost price, costs, agricultural enterprise, efficiency, crop production.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СОБІВАРТІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Формування собівартості продукції

1.2. Управління витратами підприємства

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Виробничо-економічна характеристика сільськогосподарського підприємства ТОВ «Золотий колос»

2.2. Місце рослинництва в економіці сільськогосподарських підприємств

2.2. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах

2.3. Аналіз динаміки собівартості продукції підприємства

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТOSTІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1. Інноваційні напрями зниження собівартості виробництва продукції рослинництва

3.2. Заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний стан економіки України потребує загального удосконалення організації виробництва, обліку, аналізу та аудиту. Особливо актуально це для промислових підприємств, переважна частина яких у даний період часу функціонує неритмічно і з низькою рентабельністю. Однією з основних причин такого стану є низька ефективність системи управління витратами на виробництво і реалізацію продукції. В умовах складності, багатогранності та динамізму сучасного підприємницького середовища собівартість продукції стає найважливішим об'єктом управління та контролю.

У ній, як у синтетичному показнику, відбиваються всі сторони виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства: рівень використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, якість виконання професійних обов'язків окремими працівниками і керівниками в цілому. Розрахунок собівартості є необхідним з багатьох причин, у тому числі з метою формування гуртових цін на продукцію, здійснення внутрішньовиробничого планування.

Собівартість продукції — один із основних факторів формування прибутку. Якщо вона підвищилася, то за інших рівних умов розмір прибутку за цей період обов'язково зменшиться за рахунок цього фактора на таку ж величину. Між розмірами величини прибутку й собівартістю існує зворотно-функціональна залежність.

У зв'язку з вищезазначеним, удосконалення всіх етапів управління витратами набуває особливого значення як база для використання економічних методів управління підприємством у цілому і його підрозділами. Зокрема, від рівня та динаміки вищенаведеного показника, що характеризує виробництво, залежить ефективність формування національного доходу на рівні держави в цілому.

Оптимізація витрат дозволить істотно знизити собівартість продукції, не знижуючи рівень її якості, і підвищити конкурентоздатність підприємства. Особливого значення визначення витрат набуває на етапі відтворення

потужності, що потребує як капітальних, так і поточних витрат.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження процесів формування та управління собівартістю продукції аграрного підприємства. Для досягнення визначеної мети було вирішено наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи управління собівартістю продукції підприємства;

- розкрити особливості формування собівартості продукції;

- визначити етапи процесу управління витратами підприємства;

- дослідити особливості стану та ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах;

- проаналізувати економічну ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах;

- провести аналіз динаміки собівартості продукції підприємства;

- обґрунтувати шляхи зниження собівартості продукції сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні проблеми розвитку рослинництва на засадах екологічної безпеки та сталого розвитку сільського господарства. Об'єктом дослідження є процес формування собівартості продукції в сільськогосподарських підприємствах.

Для реалізації поставлених у роботі завдань використовувались логічний, історико-економічний і монографічний методи, поєднання кількісного та якісного аналізу, розрахунково-конструктивний метод, метод моделювання рішень, статистичного аналізу та інші.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СОБІВАРТІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Формування собівартості продукції

Витрати на підприємствах агробізнесу — це сукупність спожитих ресурсів будь-якого типу, що має вартісний вираз та супроводжується зменшенням активів або збільшенням зобов'язань агропромислового підприємства. Питання виробничої собівартості і собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) в системі фінансового обліку регулюється Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» (далі – НП(С)БО 16) [8].

На основі затвердженого НП(С)БО 16 «Витрати» [8] Міністерством аграрної політики були розроблені і оприлюднені Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств [9], які доцільно використовувати в системі фінансового обліку.

Проте вищезазначені нормативні документи не містять порядку визначення собівартості конкретного різновиду продукції (робіт, послуг) зумовлює дискусії в наукових колах щодо її структури.

На думку Москаленко В. А. [1], для формування вартості продукції (робіт, послуг), а також для прийняття рішень щодо управління вартістю користуються даними обліку витрат. Формування частини вартості продукції, що складається із прямих витрат, не викликає проблемних запитань. Це пояснюється тим, що прямі витрати за економічним змістом та формально на основі первинних документів можна віднести на конкретний вид агропромислової продукції без додаткових розрахунків. Вищезазначена інформація систематизується у фінансовому обліку в розрізі загальних витрат на виробництво окремих видів продукції та в розрізі витрат за елементами.

Структура виробничої собівартості продукції власного виробництва представлена на рис. 1.1.

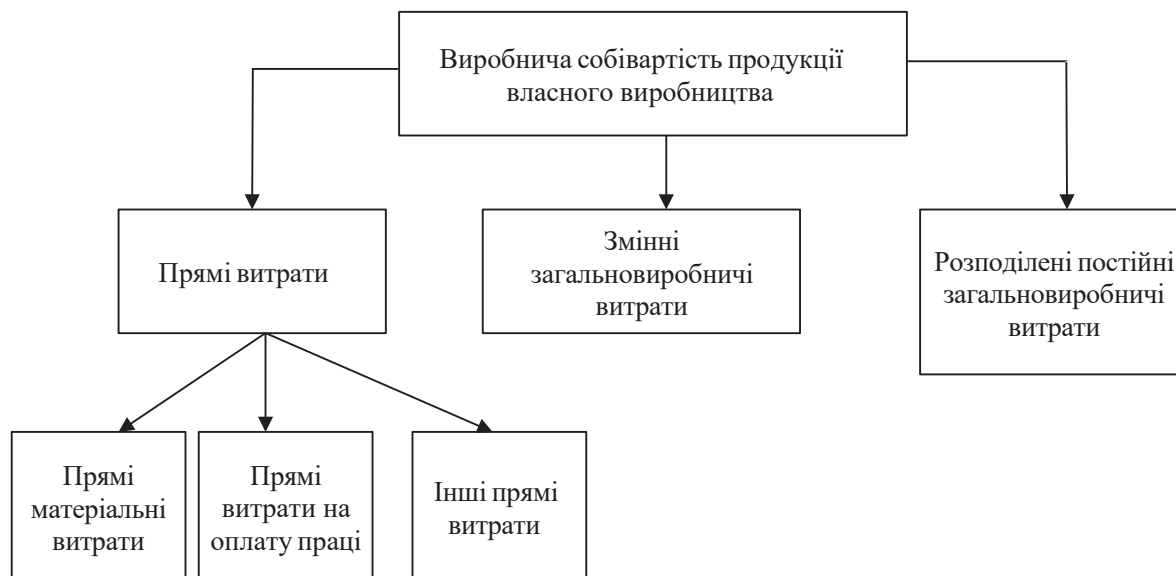

Рис. 1.1. Структура виробничої собівартості продукції власного виробництва

Найчастіше на підприємствах агробізнесу для розподілу загальновиробничих витрат (ЗВВ) застосовують обсяг виробництва агропромислової продукції у натуральному вираженні.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) рослинництва складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених загальновиробничих та наднормативних виробничих витрат [9].

Не відносяться на собівартість виробленої і реалізованої продукції агропромислового підприємства і покриваються за рахунок інших джерел:

- а) адміністративні витрати;
- б) витрати на збут;
- в) інші витрати операційної діяльності;
- г) фінансові витрати;
- д) втрати від участі в капіталі;
- е) втрати від надзвичайних подій;
- є) витрати внаслідок вилучення капіталу власниками [9].

Якщо говорити про класифікацію витрат аграрних підприємств для оцінки запасів та визначення фінансового результату в управлінському обліку, то всі витрати компанії розподіляються на [11]:

- вичерпані (повністю віднесені на собівартість продукції поточного періоду) і невичерпані (незавершене виробництво);
- витрати на продукцію (формують собівартість виробленої і реалізованої продукції) та витрати діяльності (впливають на фінансовий результат діяльності підприємства поточного періоду);
- прямі (можливо прямо віднести в собівартість окремих видів продукції) та непрямі (в собівартість продукції включають пропорційно вибраній базі розподілу непрямих витрат);
- основні (обслуговують основний процес виробництва) та накладні (витрати, які виникають під час створення нового продукту, але не є основними).

Класифікація витрат для прийняття управлінських рішень передбачає розподіл витрат на релевантні та нерелевантні; постійні та змінні; маржинальні та середні; дійсні та альтернативні.

Для контролю всі витрати підприємства в управлінському обліку розподіляють на контрольовані та неконтрольовані. Визначення собівартості виробництва одиниці продукції є одним із основних завдань управління затратами. Саме собівартість одиниці продукції лежить в основі прийняття більшості управлінських рішень.

Метою обліку витрат та визначення собівартості продукції (робіт, послуг) є документоване, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів [9].

Калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) здійснюється для визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних і економічних заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення виробництва та для обґрунтування

цінової політики підприємства [9].

На думку Москаленко В. А., успіх агропромислового підприємства залежить від інформації про формування собівартості в управлінському обліку з декількох причин:

- затрати на виробництво продукції є базою для встановлення ціни продажу;
- інформація про собівартість лежить в основі прогнозування й управління виробництвом та використовується під час вирішення значної кількості поточних оперативних завдань управління [11].

Крім того, доцільно зазначити, що структура собівартості в системі фінансового обліку відрізняється від структури собівартості в управлінському обліку. Так, в структурі собівартості в управлінському обліку додатково враховуються окрім виробничих витрат ще витрати на збут і всі інші витрати, які виникають в процесі виробництва і реалізації продукції рослинництва.

При цьому для підприємства надзвичайно важливою є інформація про структуру повної собівартості, оскільки зниження мінімально допустимої ціни можна досягти не лише за рахунок економії виробничих ресурсів, зниження витрат на оплату праці робітників виробництва, закупівлі дешевшої та менш якісної сировини тощо, але й за рахунок оптимізації адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат операційної діяльності. На жаль, сучасна система фінансового обліку не передбачає необхідності визначення повної собівартості продукції (робіт, послуг). У результаті ряд підприємств не приділяють достатньої уваги цьому показнику. Як наслідок, такі суб'єкти господарювання не отримують належної інформації для процесу ціноутворення, не володіють даними про доцільність виготовлення і реалізації продукції (робіт, послуг) в розрізі їх видів, що може призвести до втрати конкурентоспроможності та зниження рентабельності їх діяльності.

Оптимізація витрат є важливим інструментом підвищення ефективності господарської діяльності підприємства та управління його розвитком, тому управління витратами періоду операційної діяльності насамперед має бути

спрямоване на оптимізацію величини повної собівартості продукції (робіт, послуг).

З цієї метою необхідно організувати детальний облік виробничих витрат, адміністративних витрат, витрат на збут та інших витрат операційної діяльності в розрізі їх статей у системі управлінського обліку. Окрім того, в межах кожного рівня управління необхідно встановити відповідальність персоналу за понесення такого роду витрат.

Особливо це стосується інших витрат операційної діяльності, які враховуються при формуванні повної собівартості продукції (робіт, послуг), адже ряд таких витрат можна мінімізувати завдяки ефективному управлінню підприємством. Зокрема, це стосується зниження сум безнадійної дебіторської заборгованості, нарахованих штрафів, пеней, неустойок, своєчасного використання запасів, що мінімізує втрати від їх знецінення, псування тощо [12].

Традиційно в рослинництві в статті калькуляції собівартості одиниці продукції виділений лише один різновид невиробничих витрат — втрати від браку. Інші вищезазначені витрати розпорошені в різних калькуляційних статтях. Тому при аналізі необхідно виявити невиробничі витрати не невинуваті перевитрати по всіх статтях собівартості. Так, наприклад по статтях «Насіння та посадковий матеріал», «Мінеральні добрива», «Засоби захисту рослин», «Паливо-мастильні матеріали» резервами зниження собівартості є перевитрати проти установлених норм витрат матеріальних ресурсів на калькуляційну одиницю продукції рослинництва, а також збільшення фактично заготовленої собівартості одиниці використовуваного насіння, матеріальних добрив, палива, тощо.

По калькуляційній статті «Оплата праці» при аналізі можна виявити так звані невиробничі виплати по фонду заробітної плати робочого персоналу: доплата за роботу в непридатних для роботи умовах, доплата за понадурочні роботи, оплата простоїв тощо.

Значні суми невиробничих витрат можна знайти по групі витрат, пов'язаних з обслуговуванням виробництва і управління. Наприклад, до складу

загальновиробничих витрат можуть бути включені наступні види невиробничих витрат: втрати від простоїв, нестачі та втрати від інших матеріальних цінностей в цехах та інші невиробничі втрати.

До складу загальновиробничих витрат можуть включатися такі невиробничі втрати: втрати від простоїв з вини адміністрації аграрного підприємства; нестачі та втрати від псування матеріальних цінностей; втрати по нестачам, в тих випадках, коли дані нестачі не можна віднести на конкретну особу; інші невиробничі втрати.

На нашу думку, одним із вагомих чинників впливу на формування собівартості продукції рослинництва та фінансові результати є структура виробничих витрат. Від того, наскільки оптимальним є співвідношення окремих елементів витрат у собівартості в значній мірі залежить ефективність виробництва окремих культур рослинництва. Для кожного рівня інтенсивності виробництва притаманною є своя оптимальна структура витрат. Враховуючи те, що виробництво продукції рослинництва є одним із найризикованіших видів діяльності, вважаємо за доцільне виокремити калькуляційну статтю «Витрати зі страхування». Особливої актуальності ця пропозиція набуває в сьогоденнішніх реаліях, коли війна, що триває в Україні, зумовлює значні руйнування, знищення посівів і урожаю сільськогосподарських культур, завдає шкоди майну та інфраструктурі підприємств агробізнесу.

Не менш важливою є калькуляційна стаття «Логістичні втрати». У сукупності всі фактори впливу на кінцеві результати господарювання залежать від організації саме логістичної структури на підприємстві. Тож за налагодженням стійких логістичних систем підприємств можна розраховувати на успішне ведення аграрного бізнесу. Раціональне застосування інструментарію логістики в сільському господарстві дозволить використати наявний потенціал аграрних підприємств. У зв'язку з вищезазначеним, логістика у сфері сільського господарства стає з кожним роком все важливішою, а особливо в умовах війни [13].

Незважаючи на те, що станом на сьогодні досі не існує універсальної,

відпрацьованої кількісної методики обліку трансакційних витрат на етапи реалізації сільськогосподарської продукції, що зумовлено труднощами обліку й оцінки окремих категорій трансакційних витрат, а також значної кількості їх класифікацій і визначень, дану статтю витрат слід враховувати при калькуляції собівартості продукції як окрему.

Варто зазначити, що складність обліку й оцінки трансакційних витрат, пов'язаних з реалізацією сільськогосподарської продукції зумовлені наступними особливостями: певна частина трансакційних витрат не відображається у фінансовому обліку і тому виключається можливість їх прямого вимірювання; значна кількість витрат, пов'язаних із корупційною сферою, відсутня в явному вигляді, тому їх неможливо врахувати, проте інформація відображається в регістрах управлінського обліку; в обліку відсутня окрема стаття для врахування трансакційних витрат бухгалтерського обліку; наявність у категоріях трансакційних витрат різнорідних елементів, що ускладнює приведення їх до загального еквіваленту [14].

1.2. Управління витратами підприємства

Управління витратами – це процес цілеспрямованого планування та контролю бюджету підприємства. Слугує зменшенню ризиків перевищення бюджету за допомогою точніших прогнозів майбутніх витрат. Ефективне управління витратами – шлях для досягнення високого економічного результату, а отже є невід'ємною частиною управління бізнесу(господарської діяльності). Система управління витратами дає можливість відстежувати, аналізувати, контролювати витрати підприємства, швидко отримувати та реагувати на критичні ситуації для поліпшення ефективності виробництва. У системі управління витратами виокремлюють три аспекти: функціональний, організаційний і мотиваційний (рис.1.2) [2].

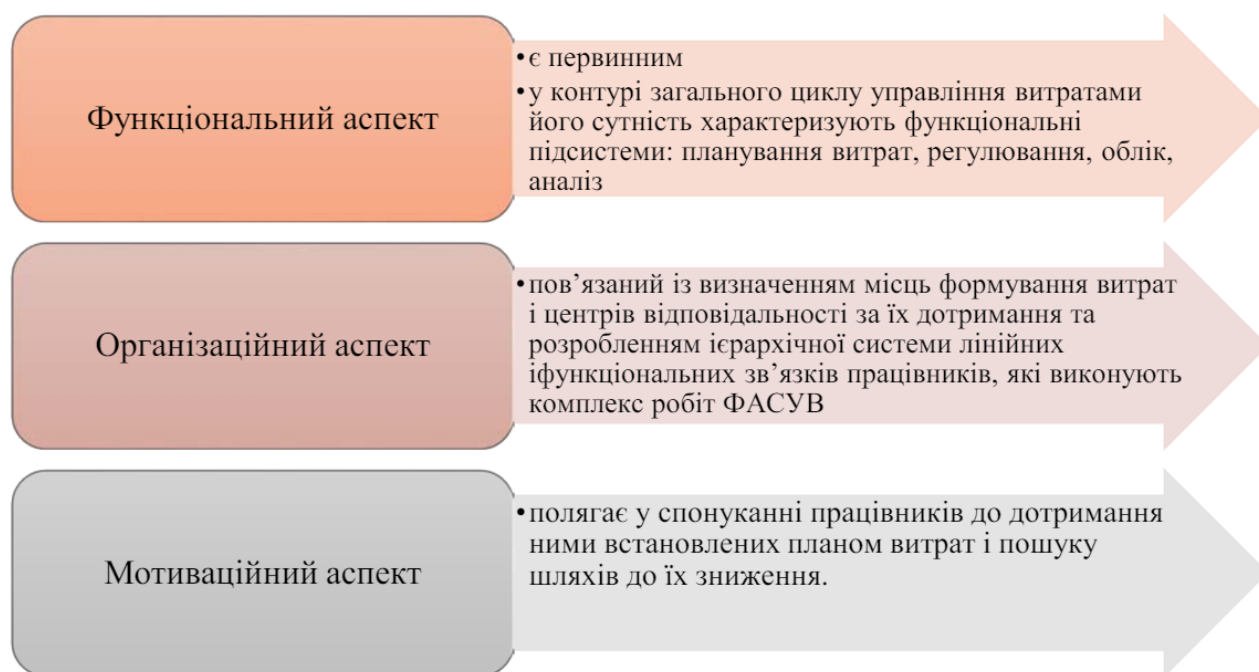

Рис.1. Аспекти управління витратами на підприємстві

Окремі вітчизняні науковці вважають головним завданням управління витратами створення такої системи обліку, що дозволяє отримати достовірні дані про витрати компанії на виробництво продукції, утримання підрозділів, а також на виконання різних бізнес- процесів [5]. Для цього необхідно послідовне виконання наступних кроків:

- Визначення джерел інформації про витрати компанії;
- Угрупування однорідних витрат;
- Розробка плану рахунків для управлінського обліку;
- Створення типових форм звітності.

Усе це нині застосовується у сфері бізнесу, і розглядати окремо кожен етап немає сенсу. Проте створити таку систему обліку можливо за допомогою використання методів економіко-математичного моделювання.

Побудова економіко-математичної моделі управління витратами виробництва у рослинництві надасть можливість отримувати інформацію про формування оптимального рівня витрат із врахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників за конкретних умов виробництва; розраховувати величину резервів витрат для подальшого прийняття ефективних управлінських рішень;

планувати потреби у виробничих ресурсах для виконання виробничої програми [15].

Наразі українські підприємства перебувають в скрутному становищі. Економічна криза, пандемія Covid-19, повномаштабне вторгнення росії, військова агресія – все це спричинило втрату державного впливу на економічні процеси. Відбулося значне підвищення цін на енергоносії, матеріальні та сировинні ресурси, що призвели до різкого збільшення собівартості продукції, ти самим вплинули на діяльність українських підприємств. Згідно статистичних даних в період з 2020 по 2021 рік фінансові результати компаній не покращились, а з 2022 року опинились у складній ситуації [3].

Більшість вітчизняних підприємств зупинили свою діяльність через війну чи взагалі зруйновані, а ті, хто намагаються працювати та налагоджувати виробництво, наразі отримують збиток. Тож все вище зазначене потребує постійної роботи над вирішенням поставлених завдань оптимізації рівня витрат та забезпечення стійкості українських підприємств. Аналізуючи витрати підприємства, є можливість дослідити доцільність і раціональність їх здійснення та визначити фактори, які на них впливають, резерви зниження витрат та їх напрями оптимізації; забезпечити інформаційну базу для планування та прийняття рішень. Елементи процесу управління витратами (рис 1.3.).

Рис. 1.3. Елементи процесу управління витратами

Управління витратами тісно пов'язане з менеджментом та економікою, поєднує в собі риси операційного та фінансового менеджменту з метою оптимізації витрат та максимізації успішної діяльності українських бізнесменів [5]. В умовах економічної кризи досягнення бажаного ефекту при найменшому задіянні ресурсів підприємства залежить від обраних методів управління витратами, що являє їх зниження.

Аспекти управління витратами є вагомими для бізнесу, оскільки допомагає у встановленні цін на товари та послуги. Розглянемо фактори, які впливають на управління витратами (рис. 1.4).

Рис.1.4. Фактори, які впливають на управління витратами

Сенс обраного підходу обумовлений тим, що до першої групи належать методи обліку витрат, які використовують країни колишнього радянського союзу, і які в наш час застосовують українські підприємці, а до другої групи належать методи обліку та управління витрат, які використовують країни далекого зарубіжжя і окремі з них застосовуються в Україні. Виходячи з зарубіжного досвіду в нашій країні дієві такі методи для аналізу витрат (таб.1.1).

Таблиця 1.1

Перелік методів управління витратами, які використовують підприємства
в Україні

Методи управління витратами	Характеристика
Стандарт-кост	означає собівартість, яку встановлено заздалегідь.
Директ-костинг	собівартість розраховують за прямими витратами, до яких включають непрямі витрати в частині змінних витрат.
Таргет-костинг	метод управління витратами за цільовою собівартістю.
Кайзен-костинг	полягає в постійному вдосконаленні якості процесів на всьому підприємстві за участі всіх працівників, мотивуючи їх робити усе, що веде до зменшення непродуктивних витрат.
Абсорпшн-костинг	до собівартості продукції входять прямі та всі накладні витрати шляхом розподілу.
АВС-метод	передбачає виокремлення основних видів діяльності в межах підприємства.
Кост-кілінг	метод, особливостями застосування якого є зменшення витрат на оплату праці, а отже, скорочення штату працівників, вивільнення і продаж активів, що мало або зовсім не використовують, повне або практично повне зменшення витрат на соціальну сферу.
CVP-аналіз	ґрунтується на зіставленні трьох величин – витрат підприємства, доходу від реалізації й отриманого прибутку.
LCC-аналіз	розрахунок витрат за етапами життєвого циклу продукції.
Функціонально-вартісний аналіз	інструмент управління процесами, що вимірює вартість виконаної послуги.
Метод економічної доданої вартості	дає можливість прив'язати створення вартості до певних груп робітників або підрозділів і так отримувати критерій для диференційованої винагороди за виконану роботу.
Бенчмаркінг	процес пошуку еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним, ідентифікація відмінностей, визначення їх причин, виявлення резервів зниження витрат.

Чітко побудована система управління витратами має регулювати раціональне та ефективне використання ресурсів, оцінювати альтернативні варіанти продукції і устаткування та прийняття управлінських рішень за всіма аспектами для забезпечення ефективного виробництва. В сучасному світі умови господарювання характеризуються глобалізацією, інтеграцією та інформатизацією усіх сфер діяльності, що потребує від керівників оперативного та ефективного плану дій з стратегічного розвитку підприємства. Українські бізнесмени переймають досвід зарубіжних колег, але мають певні перешкоди щодо досягнення успішних результатів.

Удосконалення системи управління витрат в Україні повинна забезпечити переваги надавання керівникам такої інформації :

- прийняття управлінських рішень щодо їх економічних наслідків;
- контролювати витрати за нормативами;
- розробка економічної стратегії;
- оцінка витрат;
- оцінка витрат структурних підрозділів підприємства;
- прийняття рішень щодо доцільності певного виробництва продукції.

В складних умовах для забезпечення ефективного функціонування компанії потрібно орієнтуватись на оптимізацію власних витрат за рахунок: підвищення технологічного рівня виробництва, зміна обсягів продукції, розширення асортименту, аналіз дефектів на виробництві, зниження собівартості виробів, вдосконалення системи обліку [7]. Отже, витрати підприємства мають аналізуватися базуючись на методологічні орієнтири для забезпечення оптимізації виробничих процесів, шукаючи найкоротші шляхи до визначення стратегії управління витратами.

Ведення будь-якого виду діяльності супроводжується проблемами та ризиками, але управління витратами є основною складовою, яка сприяє успіху. Формування ефективної системи управління витратами дає змогу досягти оптимальної економії ресурсів не змінюючи показники якості продукції та забезпечити стабільні показники рівня рентабельності підприємства на ринку [10]. Українським компаніям слід брати до уваги не лише внутрішні фактори, але і на зовнішні чинники економічного середовища для успішної діяльності, а й орієнтуватися на стратегічні цілі організації.

Висновки до розділу 1.

Підсумовуючи все вище зазначене, можемо дійти таких висновків. Управління витратами є основним інструментом ведення будь-якої успішної підприємницької діяльності, що дозволяє займати лідируючі позиції на ринку та слугує одним з показників розвитку. Українські підприємці базуються трьома

аспектами ведення своєї діяльності, це функціональний, організаційний та мотиваційний. На даний час у світі існує велика кількість методів управління витратами, обираючи один з них, підприємство керується своїми цілями, специфікою і масштабом, а також організаційною структурою. При здійсненні управління витратами українським підприємствам слід звертати увагу на внутрішні фактори і на зовнішні риси економічного середовища, прагнути оптимізації витрат та орієнтуватися на стратегічні цілі компанії. Успішне управління витратами забезпечує вдале ведення підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Виробничо-економічна характеристика сільськогосподарського підприємства ТОВ «Золотий колос»

Вітовський район (з 2020 р. – Вітовська районна територіальна громада) займає понад 1400 кв. км (6,5% території області), знаходиться на півдні Миколаївської області і лежить у межах Причорноморської низовини. Рельєф низовинний, слабо розчленований, ґрунтовий покрив головним чином складається з південних чорноземів звичайних середньо і мало гумусних, місцями зустрічаються засолені ґрунти.

На території знаходиться 44 населених пункти та 2 селища міського типу. Районний центр відсутній. В підпорядкуванні районної громади знаходяться Воскресеньська, Галицинівська, Шевченківська, Мешково-Погорелівська та Первомайська громади (станом на 2021 р.) [93]. Відстань між обласним центром та населеними пунктами району від 5 до 60 км.

Західну частину району омивають води Бузького лиману, через північно-західну його частину протікає ріка Інгул. Центральна та південна частини району густо змережені каналами Інгулецької зрошувальної системи, магістральний канал котрої ділить район практично навпіл. Лісові масиви району займають 2,7 тис. га. Обсяг сільськогосподарських угідь складає 121,76 тис. га, в т.ч. ріллі – 109,33 тис. га. Середня чисельність населення становить – 51,4 тис. осіб, у т.ч. чоловіків – 24,2 тис. осіб, жінок – 27,2 тис. осіб. Кількість міського населення - 7,7 тис. осіб., сільського - 43,7 тис. осіб. Працездатне населення – 29,8 тис. осіб (57,7 % від загальної кількості населення). Щільність проживання – 17,5 осіб/км².

Інфраструктура району знаходиться на достатньо високому рівні розвитку. Досить широко розвинена сфера послуг, торгівля, зв'язок. В районі налічується 219 об'єктів роздрібної торгівлі, 32 об'єкти громадського харчування (в т.ч. 3

ресторани на 176 місць, 23 кафе на 650 місць, 6 барів на 76 місць). Широко розвинуте мале підприємництво. Фінансово-кредитна мережа району складається з 9 безбалансових відділень ВАТ „Ощадбанк”.

ТОВ «Золотий колос» знаходиться у приміській зоні міста Миколаїв. Центральний офіс підприємства базується в м. Миколаєві.

Землі товариства знаходяться у південній частині центрального степу України і належить до посушливої помірно жаркої агрокліматичної зони з м'якою зимою. Відповідно до агрокліматичного районування, територія Вітовської територіальної громади відноситься до південно-західної частини Миколаївської області, яка характеризується континентальним, теплим, помірно засушливим кліматом, середньорічна температура повітря яких +10 °С. Характерним є тривале жарке молодощове літо, пізня коротка тепла осінь, коротка малосніжна зима, рання тепла коротка весна.

Територія ТОВ «Золотий колос» розташована в основному на рівнинному плато. У ґрунтовому покриві переважають чорноземи південні солонцюваті і темно-каштанові ґрунти. Відстань до економічно важливих пунктів незначна, що позитивно впливає на економічну діяльність господарства.

Проаналізуємо динаміку розміру досліджуваного підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Визначення розміру виробництва ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до	
				2019 р.	2020 р.
1	2	3	4	5	6
Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн	71455,4	81539,4	39826,7	55,7	48,8
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, надання послуг, виконання робіт, тис. грн	56022,3	66495,4	44638,4	79,7	67,2
Середньорічна чисельність працюючих осіб	29	28	16	55,2	57,1
Площа сільськогосподарських угідь, га	3002	2560	2475	82,4	96,7
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	15167,3	15169,0	15699,9	103,5	103,5

З наведених показників у табл. 2.1 можемо відмітити, що розмір

виробництва ТОВ «Золотий колос» майже за всіма показниками у 2021 р. зменшився, крім середньорічної вартості основних засобів, яка набула позитивної тенденції до зростання.

Розглянемо складові та динаміку виручки досліджуваного підприємства (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Розмір та структура грошової виручки від реалізації у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Продукція	Виручка від реалізації, тис. грн				Структура, %
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	в середньому за три роки	
Зернові культури	25195,7	38530,3	28237,7	30654,57	55,0
Соняшник	24272,2	22280,2	13853,3	20135,23	36,1
Ріпак озимий	3548,9	4915	2547,4	3670,433	6,6
Гірчиця	862,9	484,7	-	449,2	0,8
Інша продукція рослинництва	2142,6	195,2	-	779,2667	1,4
Продукція рослинництва	56022,3	66405,4	44638,4	55688,7	100,0
Всього по сільськогосподарському виробництву	56022,3	66405,4	44638,4	55688,7	100,0
Продукція сільського господарства, всього	56022,3	66405,4	44638,4	55688,7	100,0

Аналіз показників табл. 2.2 дозволяє зазначити, що на досліджуваному підприємстві здійснюють виробництво тільки продукції рослинництва. Зокрема зернових культур, соняшнику, ріпаку озимого. До 2021 р. також вирощували гірчицю та іншу продукцію рослинництва.

Структура доходів ТОВ «Золотий колос» розподілена наступним чином: в середньому за 2019-2021 рр. від реалізації зерна отримано 55%, соняшнику – 36,1%, ріпаку озимого – 6,6%.

Аналіз динаміки доходів від реалізації показує, що у 2021р. зерна було реалізовано на 12, 1% більше, ніж у 2019 р., проте на 26,7% менше, ніж у 2020 р., соняшнику – на 42,9% та 37,8% менше, ніж у 2019 р. та 2020 р. відповідно, а ріпаку озимого було реалізовано на 28,2% та 48,2% менше, ніж у попередні

періоди.

Таким чином, ТОВ «Золотий колос» спеціалізується на виробництві продукції рослинництва.

Розрахуємо рівень спеціалізації, який виражається коефіцієнтом спеціалізації K_c :

$$K_c = \frac{100}{\sum_{i=1}^n P_i(2i-1)} \quad (2.1)$$

де – частка i -ї галузі в сумі виручки від реалізації продукції; i – порядковий номер галузі у ранжируваному ряді за її часткою у виразі від реалізації продукції.

$$K_c = \frac{100,0}{55,0 + (2 \times 1 - 1) + 36,1 \times (2 \times 2 - 1) + 6,6 \times (2 \times 3 - 1) + 0,8 \times (2 \times 4 - 1)} \\ = \frac{100,0}{202,1} = 0,4957$$

Коефіцієнт спеціалізації дорівнює 0,495, тобто рівень спеціалізації підприємства середній.

2.2. Місце рослинництва в економіці сільськогосподарських підприємств

Миколаївщина у своєму природно-ресурсному потенціалі налічує 2 млн. га сільськогосподарських угідь, з яких 1,7 га ріллі, що становить 5% орної землі в Україні, і виробляє конкурентоспроможну як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сільськогосподарську продукцію. Природно-кліматичні умови та родючі землі області сприяють формуванню великого потенціалу агропромислової галузі, дозволяють отримувати високі врожаї практично всіх сільськогосподарських культур. Виробничу діяльність здійснюють понад 750 велико товарних сільськогосподарських підприємств, 3,9 тис. фермерських господарств та понад 220 тисяч господарств населення.

Розглянемо динаміку посівних площ сільськогосподарських культур в Миколаївській області (табл. 2.3).

Аналізуючи таблицю 2.3, ми бачимо, що у деяких культур є позитивний

приріст, таких як зернові та зернобобові та соняшник. Тенденція спаду присутня серед таких культур жито, цукрові буряки, картопля, та овочі.

Таблиця 2.3

Зібрані площі основних сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств Миколаївської області (тис. га)

Види культур	2010	2015	2016	2018	2019	2020	2021
Зернові та зернобобові культури – всього	918,9	955,7	832,6	873,1	870,4	890,7	888,2
пшениця	369,2	428,1	335,4	409,4	435,3	438,8	433,1
ячмінь	452,2	353,7	328,9	287,9	276,6	303,5	301,3
жито	1,3	0,4	0,4	0,3	0,4	0,2	0,2
овес	2,2	1,7	2	1,5	1,4	1,4	1,4
кукурудза на зерно	55,6	137,8	122,1	124	113,5	114,8	116,2
гречка	4,9	4,2	5,4	3,8	3,1	2,7	2,8
зернобобові	18,9	10,0	17,8	31,9	29,8	17,5	18,7
у т.ч. горох	16,5	9,4	17,5	30,3	26,1	15,4	17,7
Цукрові буряки	0,47	1,5	3,6	2,3	х	х	х
Соняшник	386	448,4	532,7	514,7	544,3	488	501,8
Соя	18,07	21,2	18,8	17	9,7	7,7	6,4
Ріпак	76,14	20,6	9,1	31	39,4	87,4	78,4
Картопля	19,6	18,8	18,9	18,8	18,7	18,7	19,5
Овочі	18,34	18,8	18	18,7	18,2	17,7	17,9

*Дані наведені з Державної служби статистики України

За деякими культурами спостерігається спад зібраних площ посіву. Це явище можна пояснити певними кліматичними умовами, а також дотаціями які держава дає підприємствам.

Сільське господарство на території Вітовської територіальної громади достатньо розвинуте. Площа оброблюваних сільськогосподарських угідь складає – 120,55 тис. га, у т. ч. ріллі – 109,2 тис. га. Наявність сільськогосподарських підприємств на кінець 2021 року наступна: загальна кількість сільськогосподарських підприємств – 75 од., кількість селянських та фермерських господарств – 540 од. Основними напрямками галузі рослинництва є виробництво зернових, технічних, кормових культур, овоче-баштанних культур та картоплі.

На території Вітовської територіальної громади функціонують 10 овочесховищ, середній щорічний обсяг закладення овочів та картоплі на осінньо-зимовий період складає близько 45 тис. т. Під урожай 2021 року здійснено посів сільськогосподарських культур на площі 98927 га, в тому числі: озимих зернових культур - 64330 га, технічних культур - 26639 га, кормових культур – 2445 га, овоче-баштанних культур – 5513 га, картоплі – 1503 га.

У 2021 році валовий збір зернових культур по товаровиробникам усіх форм власності склав всього 185,2 тис. т, при урожайності 8,9 ц/га у т. ч.: пшениці всього - 78,163 тис. тон при урожайності 28,4 ц/га, із неї - озимої пшениці - 77,36 тис. тон при урожайності 28,5 ц/га, ярої пшениці - 0,803 тис. тон при урожайності 26,5 ц/га; а також соняшнику - 62,4 тис. тон при урожайності 24,5 ц/га; овочевих культур - 221,6 тис. тон при урожайності 405,9 ц/га; картоплі - 21,47 тис. тон при урожайності 143,1 ц/га.

Основною умовою організації виробництва для підприємства галузі є наявність необхідних ресурсів. В сільському господарстві земля є головним засобом виробництва. Проаналізуємо динаміку землекористування у досліджуваному підприємстві (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Розмір і структура землекористування у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	2019р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. у % до	
	га	%	га	%	га	%	2019 р.	2020 р.
Сільськогосподарські угіддя всього	3002	100,0	2560	100,0	2475	100,0	85,3	96,7
Рілля	3002	100,0	2560	100,0	2475	100,0	85,3	96,7
Посівні землі	2434	81,1	2559,4	100,0	2470	99,8	101,5	96,5
Інші землі	568	18,9	0,6	0,01	90	3,5	15,8	X
Коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь	1,0	X	1,0	X	1,0	X	X	X
Коефіцієнт використання ріллі	0,7	X	1,0	X	0,9	X	X	X

Сільськогосподарські угіддя ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.4) у 2020 р. зменшились на 14,7% і складала понад 2560 га проти 3002 га у 2019 р. У 2021 р. кількість угідь порівняно з 2020 р. зменшилась на 3,3%. Всі угіддя підприємства відведено під рілля. Під посіви на підприємстві у 2019 р. було відведено 70%, у 2020 р. – 100%, а у 2021 р. – 99,8% угідь.

Проаналізуємо економічну ефективність використання земельних угідь.

Таблиця 2.5

Показники ефективності використання земельних угідь у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Одержано на 1 га сільськогосподарських угідь, грн					
– вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.)	23802,61	31851,33	16091,59	67,6	50,5
– валового доходу від сільського господарства	11876,63	10244,26	6132,98	51,6	59,9
– прибутку від реалізації продукції сільського господарства	7551,47	6940,27	2512,48	33,3	36,2

З наведених показників (табл. 2.5) можемо зробити висновок, що у 2021 р. економічна ефективність використання земель підприємства за всіма показниками зменшилась. Зокрема, вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) у 2021 р. на 1 га сільськогосподарських угідь було отримано на 32,4% та 49,5% менше, ніж у попередні періоди.

Валового доходу від сільського господарства було отримано на 48,4% та 40,1% менше порівняно з 2019р. та 2020р. відповідно. Аналогічно прибутку від реалізації продукції сільського господарства у ТОВ «Золотий колос» у 2021р. на 1 га оброблюваних земель було отримано тільки 33,3% та 36,2% від показників 2019р. та 2020р. Проаналізуємо забезпеченість робочою силою та ефективність використання трудових ресурсів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Забезпечення трудовими ресурсами та навантаження земельних угідь на
одного працівника ТОВ «Золотий колос»

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Трудові ресурси – всього, осіб	29	28	16	55,2	57,1
У т.ч.: у рослинництві	29	28	16	55,2	57,1
Припадає на одного середньорічного працівника:					
- сільськогосподарських угідь, га	103,5	91,4	154,7	149,4	169,2
- посівів, га	83,9	91,4	154,4	183,9	168,9

Відповідно до розрахованих показників (табл. 2.6), відмітимо спадну динаміку щодо середньооблікової чисельності зайнятих у сільськогосподарському виробництві працівників. Так, у 2021 р. на підприємстві зафіксовано 16 осіб, що на 44,8% та 42,9% менше, ніж у 2019 р. та 2020 р. відповідно до всіх робітників зайнятих у галузі рослинництва. Навантаження на 1 працівника ТОВ «Золотий колос» сільськогосподарськими угіддями у 2020 р., за рахунок зменшення кількості працівників, зросло.

Охарактеризуємо забезпеченість матеріальними ресурсами товариства (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Забезпеченість ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади
матеріальними ресурсами

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Припадає матеріальних оборотних засобів в розрахунку на:					
– 1 га сільськогосподарських угідь, грн	16379,38	26397,97	17282,46	105,5	65,5
– одного середньорічного працівника, тис. грн	1695,5	2413,5	2673,4	157,7	110,8
– 1 гривню основних виробничих засобів, грн	3,2	4,5	2,7	84,0	61,2

Аналіз забезпеченості досліджуваного підприємства матеріальними ресурсами (табл. 2.7) дозволяє зазначити, що їх рівень у 2021 р. на 1 га сільськогосподарських угідь та на 1 грн основних виробничих засобів зменшився

відповідно на 34,5% та 38,8% порівняно з 2020 р. В той час, за рахунок зменшення кількості працівників підприємства, сума матеріальних оборотних засобів зросла на 57,7% та 10,8% порівняно з 2019 р. та 2020 р. відповідно.

Проаналізуємо склад і вартість матеріальних ресурсів товариства (табл. 2.8). Згідно наведених даних (табл. 2.8) до складу матеріальних ресурсів у ТОВ «Золотий колос» входять: запаси, нафтопродукти, запасні частини та інші матеріальні ресурси. У 2021 р. вартість матеріальних ресурсів порівняно з 2020 р. зменшилась за всіма статтями.

Таблиця 2.8

Склад і вартість матеріальних ресурсів у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади, грн

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020р.
– насіння;	10203,0	19251,1	11203,6	109,8	58,2
– нафтопродукти;	16203,6	21302,1	10381,8	64,1	48,7
– запасні частини	4909,3	4719,4	3039,3	61,9	64,4
– інші	17855,0	22306,2	18149,4	101,6	81,4

Визначимо ефективність використання матеріальних ресурсів на досліджуваному підприємстві (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Ефективність використання матеріальних ресурсів ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Припадає на 1 гривню матеріальних оборотних засобів, грн:					
– валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.)	4,71	5,38	2,54	53,8	47,2
– товарної продукції сільського господарства в поточних цінах	0,73	0,39	0,35	48,9	91,4
– прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції	0,46	0,26	0,15	31,5	55,3

Згідно даних, що наведені у табл. 2.9, можемо зробити висновок, що матеріальні ресурси ТОВ «Золотий колос», відповідно, як і інші ресурси, у 2021 р. використовувалися не досить ефективно.

Зокрема, валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.) на 1 гривню матеріальних оборотних засобів у 2021 р. було отримано на 46,2% та 52,8% менше, ніж у 2019 р. та 2020 р. відповідно. Товарної продукції сільського господарства в поточних цінах було отримано на 51,1% менше, ніж у 2019 р. та на 8,6% менше, ніж у 2020 р. Рівень прибутку зменшився до 31,5% та 55,3% від результатів попередніх періодів. Проаналізуємо рівень і динаміку забезпеченості основними засобами у досліджуваному підприємстві (табл. 2.10).

У ТОВ «Золотий колос» у 2021 р. на кожні 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 2.10) припадало по 634,2 тис. грн вартості основних виробничих засобів, що на 25,6% та 7,1% більше, ніж у відповідно 2019 р. та 2020 р.

Таблиця 2.10

Забезпеченість основними засобами у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади, тис. грн

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Припадає на 100 га с.-г. угідь вартості основних виробничих засобів	505,2	592,5	634,3	125,6	107,1
Припадає на 1 середньорічного працівника вартості основних виробничих засобів	523,0	541,7	981,2	17,6	181,1

На кожного працівника підприємства у звітному році припадало по 981,2 тис. грн, а це на 87,6% та 81,1% більше за результатами попередніх періодів.

Продовжуючи дослідження, розглянемо стан та рух основних засобів ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Показники стану та руху основних засобів у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Коефіцієнти	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
– зносу	0,163	0,258	0,319	0,156	0,061
– придатності	0,837	0,742	0,681	-0,156	-0,061
– вибуття	0,561	0,804	0,426	-0,136	-0,378
– оновлення	0,047	0,125	0,131	0,084	0,007
– росту	0,987	1,014	1,056	0,069	0,042

Аналіз коефіцієнту зносу у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.11) показав, що у 2021 р. даний показник збільшився, тобто основні засоби на 31,9% зношені і

підлягають списанню. Коефіцієнт придатності у звітному році складав 0,681, що на 0,156 та 0,061 менше, ніж у попередні періоди. Дана динаміка вказує на погіршення матеріально-технічного озброєння підприємства.

Коефіцієнт вибуття на кінець звітного періоду складає 0,426. Даний коефіцієнт є більшим за коефіцієнт оновлення, а свідчить, що частка основних засобів, які оновилися, менша за частку вибулих засобів на підприємстві.

В таблиці 2.12 дослідимо економічну ефективність використання основних виробничих засобів ТОВ «Золотий колос».

Таблиця 2.12

Економічна ефективність використання засобів у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Отримано на 1 гривню основних засобів, грн:					
– вартості валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.)	1,45	1,65	0,77	52,9	46,6
– валового доходу сільського господарства	2,35	1,73	0,97	41,1	55,9
– прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції	1,49	1,17	0,40	26,5	33,8

Як свідчать розраховані результати (табл. 2.12), за всіма показниками, використання основних засобів у 2021 р. було менш ефективним, ніж у попередні періоди. Доцільним буде проаналізувати ефективність використання трудових ресурсів товариства (табл. 2.13)

Таблиця 2.13

Показники ефективності використання трудових ресурсів у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Отримано в розрахунку на одного середньорічного працівника, тис. грн:					
– вартості валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.)	2464,0	2912,1	2489,2	101,0	85,5
– валового доходу сільського господарства	1229,4	936,6	948,7	77,2	101,3
– прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції	781,7	634,5	388,7	49,7	61,2

Аналіз даних, наведених у табл. 2.13 показав, що використання трудових ресурсів ТОВ «Золотий колос» у 2021 р. тільки за одним показником, а саме валового доходу від сільського господарства було більш ефективним, ніж у 2020 р. Що стосується інших двох показників, а саме вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) та прибутку від реалізації сільгосппродукції, то результативність звітної періоду менша, ніж у попередні роки. Таким чином, використання трудових ресурсів у ТОВ «Золотий колос» у 2021 р. було менше ефективним за більшістю показників.

В таблиці 2.14 проаналізуємо впливу факторів на кількість днів відпрацьованих в середньому за рік 1 робітником у ТОВ «Золотий колос».

Таблиця 2.14

Визначення впливу факторів на кількість днів відпрацьованих в середньому за рік 1 робітником у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показник	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Кількість відпрацьованих працівниками за рік, люд.-год.	48160	29440
Середньоспискова кількість працюючих, осіб	28	16
Результативний		
Кількість людино-годин відпрацьованих в середньому 1 працівником за рік	1720	1840
Умовний показник		1051,4
Загальне відхилення		120
В т.ч. за рахунок факторів:		
- кількості відпрацьованих працівниками за рік люд.-год.		-668,6
- середньоспискової кількості працюючих		788,6

Аналіз впливу факторів на кількість днів, відпрацьованих в середньому за рік 1 робітником у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.14), показав, що зростання показника 2021 р. на 120 люд.-год. Залежало від зменшення середньо-спискової кількості працюючих, а саме на 788,6 люд.-год.

Проаналізуємо показники продуктивності праці досліджуваного підприємства (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Узагальнюючі показники продуктивності праці у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Показники	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2020 р.
Вироблено вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) на:			
- середньорічного працівника сільського господарства, грн	2912121,84	2489168,07	85,5
- одну люд.-год. грн	1693,09	1352,81	79,9
Припадає валового доходу на:			
- середньорічного працівника сільського господарства, грн	936618,46	948695,77	101,3
- одну люд.-год., грн	544,55	515,60	94,7

Аналіз продуктивності праці у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.15) свідчить, що у 2021 р., вартості валової продукції сільського господарства (в постійний цінах 2016 р.) як на середньорічного працівника сільського господарства, так і на одну люд.-год., було отримано менше, ніж у 2020 р. Проте валового доходу на одного середньорічного працівника у звітному році було отримано більше, що вказує на потенційну можливість зростання результативності праці товариства.

У таблиці 2.16 визначимо вплив факторів на продуктивність праці у ТОВ «Золотий колос».

Таблиця 2.16

Визначення впливу факторів на продуктивність праці у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показник	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Відпрацьовано за рік 1 працівниками, люд.-год.	1720	1840
Вироблено продукції за одну людину-годину, грн	1693,09	1352,81
Результативний		
Продуктивність праці 1 працівника за рік, грн	2912121,8	2489168,1
Умовний показник	X	3115293,13
Загальне відхилення	X	-422953,8
В т.ч. за рахунок факторів:		
- зміни чисельності відпрацьованих 1 робітником люд.-год.	X	203171,29
- зміни годинної продуктивності праці	X	-626125,06

Аналіз впливу факторів на продуктивність праці одного працівника у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.16) свідчить, що її зменшення у 2021 р. на 422953,8 грн відбулося тільки за рахунок зміни годинної продуктивності праці.

Узагальнюючи, зазначимо, що продуктивність праці на досліджуваному підприємстві у 2021 р. зменшилася, як за рахунок скорочення виробництва, так і внаслідок зменшення кількості працівників ТОВ «Золотий колос».

В умовах економічної трансформації заробітну плату слід використовувати як найважливіший засіб для стимулювання до зростання продуктивності праці, прискорення науково-технічного прогресу, поліпшення якості продукції, підвищення ефективності виробництва для суспільної злагоди. Від її стану та форм реалізації, частки у валовому національному продукті залежать можливості розвитку економіки загалом.

Аналізуючи показники використання фонду оплати праці, насамперед, необхідно проаналізувати рівень заробітної плати (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Рівень заробітної плати у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2020 р.
Річний фонд оплати праці, тис. грн	920	849,0	92,3
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн	202,4	186,8	92,3
- одну люд.-год. грн	1693,09	1352,81	79,9
Середньорічна заробітна плата 1 робітника сільського господарства, грн	32857,14	53062,50	161,5
Середньомісячна заробітна плата 1 робітника сільського господарства, грн	2738,10	4421,88	1061,5

В результаті аналізу (табл. 2.17) встановлено, що річний фонд оплати праці у 2021 р. на підприємстві зменшився на 7,78%, як і відрахування на соціальні заходи.

Відмітимо зростання середньорічної заробітної плати на 1 працівника, яка у 2021 р. складала 53062,50 грн, що на 61,5% більше, ніж у 2020 р. Аналогічний стан можна спостерігати і відносно середньомісячної заробітної плати.

Визначимо за рахунок яких саме факторів змінилася оплата праці одного

працівника ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.18)

Таблиця 2.18

Вихідна інформація для визначення впливу факторів на оплату праці одного працівника у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показник	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Відпрацьовано за рік 1 робітником, люд.-год.	1720	1840
Оплата однієї людино-години, грн	19,10	28,84
Результативний		
Середньорічна заробітна плата одного робітника, грн	32857,14	53062,50
Умовний показник	X	35149,50
Загальне відхилення	X	20215,36
В т.ч. за рахунок факторів:		
- відпрацьованих за рік 1 робітником люд.-год.	X	2292,36
- оплати однієї людино-години	X	17913,00

Як можна переконатися з наведених у табл. 2.18 показників, середньорічна заробітна плата одного робітника ТОВ «Золотий колос» у 2021 р. зросла, як за рахунок збільшення оплати однієї людино-години, а саме на 17913,00 грн, так і збільшення відпрацьованих за рік одним робітником люд.-год. – 2292,36 грн.

Загалом, у ТОВ «Золотий колос» показники витрат на оплату праці за аналізований період зменшились, оскільки скоротилась кількість працівників.

Таким чином, узагальнюючи, зазначимо, що ефективність використання всіх ресурсів у ТОВ «Золотий колос» у звітному році було не досить ефективним.

2.2. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах

Як вже було розраховано вище, сільськогосподарські угіддя ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.4) у 2021 р. порівняно з 2020 р. зменшились на 3,3 відсотки. Всі угідді підприємства відведено під рілля. Під посіви на підприємстві у 2019 р. було відведено 70%, у 2020 р. – 100%, а у 2021 р. 99,8% угідь.

Проаналізуємо розподіл сільськогосподарських угідь за окремими культурами (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Склад та структура орних земель у ТОВ «Золотий колос» Вітовської
територіальної громади

Культура	2019		2020		2021	
	га	%	га	%	га	%
Зернові та зернобобові	1401	57,6	1285,4	50,2	1145,3	46,4
– пшениця озима	507	20,8	558	21,8	468,6	19,0
– ячмінь озимий	393	16,1	635	24,8	471	19,1
– ячмінь ярий	270	11,1	-	-	29,5	1,2
– горох	63	2,6	42,4	1,7	44	1,8
– овес	50	2,1	20	0,8	50	2,0
– просо	52	2,1	10	0,4	82,2	3,3
– інші зернові та зернобобові	66	2,7	20	0,8	-	-
Технічні культури	883	36,3	1138,2	44,5	1255,7	50,8
– соняшник	728	29,9	954	37,3	1082,6	43,8
– ріпак озимий	100	4,1	141	5,5	108,8	4,4
– гірчиця	36	1,5	33,2	1,3	44,5	1,8
– льон насіння	19	0,8	10	0,4	19,8	0,8
Інша продукції рослинництва	150	6,2	135,8	5,3	69	2,8
Всього	2434	100,0	2559,4	100,0	2470	100,0

У ТОВ «Золотий колос» вирощують зернові і технічну культури. У 2021 р. під зернові культури було відведено 46,4% земель, під технічні культури – 50,8%, під іншу продукцію рослинництва – 2,8 відсотки. Найбільші площі у ТОВ «Золотий колос» відводять під посіви соняшнику, а саме 43,8%, під ячмінь озимий – 19,1%, а пшеницю озиму – 19 відсотки.

Під інші зернові та технічні культури частка посівних земель коливається в межах 4,4-0,8 відсотки. Проаналізуємо такі показники як врожайність у досліджуваному підприємстві (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Врожайність продукції сільськогосподарських культур ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Культури	Роки			В середньому за 3 роки
	2019	2020	2021	
Зернові та зернобобові культури	63,8	81,0	48,8	64,5
– пшениця озима	67,4	89,8	51,2	69,5
– ячмінь озимий	63,3	77,6	47,4	62,8
– ячмінь ярий	83,5	-	77,6	53,7
– горох	27,7	40,6	38,8	35,7

– овес	48,8	44,5	38,8	44,0
– просо	20,7	50,4	43,7	38,2
– інші зернові та зернобобові	37,7	79,6	-	39,1
Соняшник	65,1	53,1	18,7	45,7
Ріпак озимий	48,8	56,6	48,6	51,3
Гірчиця	24,1	28,1	25,0	25,7
Льон насіння	25,6	27,8	25,0	26,1

Розраховані показники (табл. 2.20) дозволяють зазначити, що в середньому врожайність продукції сільськогосподарських культур у ТОВ «Золотий колос» достатньо висока, проте у 2021 р. більшість культур мала меншу врожайність, ніж в середньому за три роки. Зокрема, зменшилась урожайність пшениці озимої ячменю озимого, гороху, вівса, соняшнику, ріпаку озимого, гірчиці та льону. В той самий час зросла врожайність ячменю ярого. Найбільша урожайність зернових і технічних культур була у 2020 р.

Проаналізуємо ефективність використання земельних ресурсів товариства (табл. 2.21-2.22).

Таблиця 2.21

Натуральні показники ефективності використання
земельних угідь у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			Відхилення 2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Вироблено в розрахунку на 100 га ріллі, ц:					
– зерна	2976,7	4067,0	2182,1	73,3	53,7
– соняшнику	1579,6	1980,1	790,0	50,0	39,9

Аналіз показників (табл. 2.21) доводить, що як зерна, так і насіння соняшнику на 100 га ріллі ТОВ «Золотий колос» у 2021 було отримано менше, ніж у 2019-2020 рр.

Таблиця 2.22

**Вартісні показники ефективності використання
земельних угідь у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади**

Показники	Роки			Відхилення 2021 р. у % до	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Отримано на 1 га сільськогосподарських угідь, грн :					
– валової продукції (у постійних цінах 2016 р.)	7350,75	9797,66	4720,65	64,2	48,2
– товарної продукції в поточних цінах реалізації	1866,00	2594,00	1744,00	93,4	67,2
– валового доходу	11876,63	10244,26	5929,35	49,9	57,9
– прибутку	7551,47	6940,27	2429,06	32,2	35,0

За наведеними показниками (табл. 2.22) можемо зробити висновок, що у 2021 р. всі вартісні результати використання земельних ресурсів зменшились. Так, валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) у звітному році було отримано на 47,6% та 40,7% менше, ніж відповідно у 2019 р. та 2020 р. Товарної продукції було отримано на 6,4% та 32,8% менше за попередні періоди. Валового доходу – тільки 49,9% і 57,9% від показників 2019 р. та 2020 р., а прибутку від реалізації – майже на 70% менше.

Таким чином, використання земельних ресурсів товариства у 2021 р. було не достатньо ефективним, ніж у попередньому періоді.

Визначимо вплив факторів на економічну ефективність використання земельних ресурсів досліджуваного підприємства (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

**Вихідна інформація для визначення впливу факторів на економічну
ефективність використання земельних ресурсів у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади**

Показники	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Вартість валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.), тис. грн	9797,6	4720,6
Сільськогосподарські угіддя, га	2560	2475
Результативний		
Одержано на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	3827,21	1907,33

Умовний показник, грн	X	1844,00
Загальне відхилення, грн	X	-1919,88
Відхилення за рахунок факторів:		
- вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2060 р.)	X	-1983,21
- сільськогосподарські угіддя	X	63,33

Аналіз впливу факторів на ефективність використання земельних ресурсів у ТОВ «Золотий колос» показав, що суттєве зменшення вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) у 2021 р. на 1 га земельних угідь пов'язано тільки вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.), в той час як зменшенням земельних ресурсів сприяло зростанню показника на 63,33 грн.

Проаналізуємо економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва у товаристві (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в ТОВ
«Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Зерно	Соняшник	Ріпак озимий
Врожайність, ц з 1 га			
2019 р.	63,8	65,1	48,8
2020 р.	81,0	53,1	56,6
2021 р.	48,8	18,7	48,6
У середньому	64,5	45,7	51,3
Виробнича собівартість 1 ц, грн			
2019 р.	312,46	539,33	478,79
2020 р.	328,38	620,65	475,48
2021 р.	434,90	964,48	762,62
У середньому	358,58	708,15	572,30
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн			
2019 р.	364,84	592,63	478,77
2020 р.	335,49	619,39	475,48
2021 р.	392,70	1136,77	762,70
У середньому	364,34	782,93	572,32
Ціна реалізації, грн			
2019 р.	569,57	911,97	1179,04
2020 р.	457,94	764,01	995,14
2021 р.	539,01	979,45	1098,49
У середньому	522,18	885,15	1090,89
Прибуток від реалізації, грн			
2019 р.	204,74	319,35	700,27
2020 р.	122,45	144,62	519,66

2021 р.	146,31	-157,32	335,79
У середньому	157,8	102,2	518,6
Прибуток від реалізації на 1 га угідь, грн			
2019 р.	13059,11	20801,37	34165,97
2020 р.	9918,61	7684,43	29388,42
2021 р.	7136,28	-2938,93	16319,46
У середньому	10038,00	8515,62	26624,62
Рівень рентабельності (збитковості), %			
2019 р.	56,1	53,9	146,3
2020 р.	36,5	23,3	109,3
2021 р.	37,3	-13,8	44,0
У середньому	43,3	21,1	99,9

Як видно з розрахунків (табл. 2.24) виробництво соняшнику було рентабельнішим у 2019 р. та 2020 р., у 2021 р. галузь була збитковою, в той час виробництво зернових культур та ріпаку озимого було постійно прибутковим. Найбільшою рентабельністю зерна була у 2019 р., показник 2021 р. зменшився на 18,9 в.п. Найвища рентабельність ріпаку озимого була аналогічно у 2019 р., а саме 146,3%, результат звітнього року зменшився 102,3 в.п. Як було зазначено вище ТОВ «Золотий колос» займається виробництвом зернової продукції, питома вага якої у структурі доходів понад 50 відсотків. Проаналізуємо місце зернової галузі в економіці ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Питома вага зерновиробництва у сільськогосподарському виробництві в ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Разом у досліджуваному ТОВ «Золотий колос»		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Площа посіву, га	2434	2559,4	2470
Вартість валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.), тис. грн	71455,4	81539,4	39826,7
Грошова виручка від реалізації товарної продукції, тис. грн	56022,3	66405,4	44638,4
Виробничі витрати, тис. грн	55833,4	69441,5	47832,4
Валовий дохід, тис. грн	35653,6	26225,3	15179,1
Прибуток, тис. грн	22669,5	17767,1	6218,4
Показники	У тому числі зерновиробництво		

	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	Факт	Питома вага, %	Факт	Питома вага, %	Факт	Питома вага, %
Площа посіву, га	1401	57,6	1285,4	50,2	1145,3	46,4
Вартість валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.), тис. грн	27388,7	38,3	31978,7648	39,2	16688,0	41,9
Грошова виручка від реалізації товарної продукції, тис. грн	25195,7	45,0	38530,3	58,0	28237,7	63,3
Виробничі витрати, тис. грн	27922,4	50,0	34189,2	49,2	24294,5	50,8
Валовий дохід, тис. грн	10078,8	28,3	16386,1	62,5	11983,9	78,9
Прибуток, тис. грн	9056,8	40,0	10303,1	58,0	7664,9	123,3

В результаті дослідження (табл. 2.25) встановлено, що у 2021 р. посівні площі під зерно склали 46,4%, що є найменшим показником за період дослідження. Найбільш площі під зернові культури було відведено у 2019 р., а саме 1401 га або 57,6 відсотки.

Вартість валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) по зерновій галузі в 2021 р. складала 41,9 % від загального показника по підприємству. Найбільша частка грошової виручки від реалізації зернових культур на підприємстві була отримана у 2020 р., а саме 38530,3 тис. грн, що складало 58 % від показника по підприємству. У звітному році грошова виручка від реалізації зерна складала 28237,7 тис. грн або 63,3% у загальному показнику доходів по підприємству.

Найбільші виробничі витрати на виробництво зерна було здійснено у 2020 р, а саме 34189,2 тис. грн, що складає 49,2% від витрат по підприємству. В попередній період витрати на виробництво зерна були меншими і склали 50 % або 27922,4 тис. грн. У 2021 р. сума витрат найменша за період дослідження, а саме 24294,5 тис. грн або 50,8 відсотки.

Найвищий валовий дохід було отримано у 2020 р., а саме 16386,1 тис. грн або 49,2 % у структурі валового доходу ТОВ «Золотий колос». У 2021 р. валовий дохід менше, ніж у 2020 р. і склав 11983,9 тис. грн, а саме 11804,4 тис. грн або 78,9%.

Зернова галузь ТОВ «Золотий колос» стабільно прибуткова. У 2021 р. прибутку галузі складав 7664,9 тис. грн, що менше, ніж у 2019 р. та 2020 р.

Визначимо динаміку основних показників щодо виробництва і реалізації зерна у досліджуваному підприємстві (табл. 2.26).

Проведений аналіз динаміки і структури посівних площ зернових культур у досліджуваному підприємстві (табл. 2.26) свідчить про зменшення показника з 1401 га у 2019 р., 1285,4 га у 2020 р. до 1145,3 га у 2021 р. Відбулося це за рахунок зменшення посівних площ під пшеницю озиму та ячмінь озимий. Під горох, овес та просо посівна площа зросла.

Таблиця 2.26

Динаміка і структура посівних площ зернових культур
в ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Культури	2019 р.		2020 р.		2021 р.		В середньому за три роки	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Зернові та зернобобові	1401	61,9	1285,4	53,0	1145,3	47,7	1277,2	53,9
– пшениця озима	507	22,4	558	23,0	468,6	19,5	511,2	21,6
– ячмінь озимий	393	17,4	635	26,2	471	19,6	499,7	21,1
– ячмінь ярий	270	11,9	-	-	29,5	1,2	99,8	4,2
– горох	63	2,8	42,4	1,7	44	1,8	49,8	2,1
– овес	50	2,2	20	0,8	50	2,1	40,0	1,7
– просо	52	2,3	10	0,4	82,2	3,4	48,1	2,0
Всього	2265	100,0	2423,6	100,0	2401	100,0	2369,5	100,0

Джерело: розраховано за даними звітності підприємства

Продовжуючи дослідження проаналізуємо динаміку урожайності зернових культур у досліджуваному підприємстві (табл. 2.27). Зауважимо, що урожайність – це середній збір того чи іншого виду продукції з одиниці площі (1 га, кв.м площі закритого ґрунту).

Фактична урожайність сільськогосподарських культур визначається шляхом ділення фактичного валового збору даного виду сільськогосподарської продукції на уточнену площу посіву даних культур.

Таблиця 2.27

Динаміка урожайності зернових культур, ц/га в ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Культури	2019 р.	2020 р.	2021 р.	В середньому по господарству за 3 роки
Зернові в цілому	64	81	49	65
в тому числі:				
– пшениця озима	67	90	51	69
– ячмінь озимий	63	78	47	63
– ячмінь ярий	83	-	78	-
– горох	28	41	39	36
– овес	49	45	39	44
– просо	21	50	44	38
– інші зернові та зернобобові	38	80	-	-

Наведені показники (табл. 2.27) свідчать, що найбільша урожайність зернових культур була у 2020 р., а саме 81 ц з 1 га. У 2021 р. порівняно з 2020 р. урожайність всіх без винятку культур зменшилась.

Проаналізуємо динаміку виробництва і реалізації зернових культур у досліджуваному господарстві (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Динаміка виробництва та продажу зерна в ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Культури	2019 р.	2020 р.	2021 р.	В середньому по господарству за 3 роки	2021 р. у до 2020 р.
Валовий збір зерна – всього, ц	89362	104115	55862	83113,0	53,7
в тому числі :					
– пшениця озима	34179	50121	23994	36098,0	47,9
– ячмінь озимий	24892	49288	22341	32173,7	45,3
– горох	1747	1721	1707	1725,0	99,2
– овес	2440	890	1940	1756,7	218,0
– просо	1074	504	3591	1723,0	712,5
Продано зерна, всього ц	44236	84138	52388	60254,0	62,3
в тому числі :					
– пшениця озима	21591	26018	15689	21099,3	60,3
– ячмінь озимий	21302	54478	35273	37017,7	64,7

– горох	424	178	0	200,7	0,0
– овес	586	1697	607	963,3	35,8
– просо	333	1767	819	973,0	46,3
Рівень товарності, %	49,5	80,8	93,8	74,7	116,0

Проведений аналіз товарності зернової продукції у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.28) свідчить, що у 2021 р. зафіксовано 93,8 %, а це найбільший показник за період дослідження, що свідчить про збільшення частки зернової продукції, яку підприємство вирішило реалізувати.

Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств, які займаються вирощуванням та реалізацією зернових культур обумовлюється рівнем конкурентоспроможності останніх. Продовжуючи дослідження економічної ефективності виробництва зерна у ТОВ «Золотий колос» розглянемо валові збори зернових культур у 2020 по 2021 рр. (табл. 2.29).

Таблиця 2.29

Показники індексного аналізу валового збору зерна у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Культури	Площа посіву, га		Урожайність, ц з 1 га		Валовий збір, ц		
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	Умовний показник
Умовні позначення	P_0	P_1	Y_0	Y_1	Y_0P_0	Y_1P_1	Y_0P_1
Пшениця озима	558	468,6	89,8	51,2	50121	23994	42090,9
Ячмінь озимий	635	471	77,6	47,4	49288	22341	36558,5
Горох	42,4	44	40,6	38,8	1721	1707	1785,9
Овес	20	50	44,5	38,8	890	1940	2225,0
Просо	10	82,2	50,4	43,7	504	3591	4142,9
Всього	1285,4	1145,3	81,0	48,8	104115	55862	86803,2

Розрахуємо індекси та прирости (дані табл. 2.29):

Індекс валового збору:

$$I_{y_{ns}} = \frac{\sum Y_1 P_1}{\sum Y_0 P_0} = \frac{55862}{104115} = 0,537$$

$$\Delta_{y_{ns}} = \sum Y_1 P_1 - \sum Y_0 P_0 = 55862 - 104115 = -48253 \text{ ц}$$

$$\text{Індекс урожайності: } I_y = \frac{\sum Y_1 P_1}{\sum Y_0 P_1} = \frac{55862}{86803,2} = 0,644$$

$$\Delta_y = \sum Y_1 P_1 - \sum Y_0 P_1 = 55862 - 86803,2 = -30941,2 \text{ ц}$$

$$\text{Індекс посівних площ: } I_n = \frac{\sum P_1}{\sum P_0} = \frac{1145,3}{1285,4} = 0,891$$

$$\Delta_n = (\sum P_1 - \sum P_0) \times \bar{y}_0 = (1145,3 - 1285,4) \times 81 = -11347,8 \text{ ц}$$

$$\text{Індекс структури посівних площ: } I_s = \frac{\sum Y_0 P_1}{\bar{y}_0 \sum P_1} = \frac{86803,2}{81 \times 1145,3} = 0,936$$

$$\Delta_s = \sum Y_0 P_1 - \bar{y}_0 \sum P_1 = 86803,2 - 81 \times 1145,3 = -5964 \text{ ц}$$

$$\text{Перевірка: } 0,644 \times 0,891 \times 0,936 = 0,537$$

$$-30941,2 - 11347,8 - 5964 = -48253 \text{ ц}$$

Отже, зменшення валових зборів зернових культур у 2021 р. у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади відбулося під впливом фактично всіх факторів, а саме – зменшення урожайності на 30941,2 ц, зменшення площ посіву – на 11347,8 ц та зміни структури посівної площі – на 5964,ц. Основним фактором було зменшення урожайності.

2.3. Аналіз динаміки собівартості продукції підприємства

Витрати виробництва знаходять своє вираження в показниках собівартості продукції, що в грошовому виразі характеризує всі матеріальні витрати і витрати на оплату праці, необхідні для виробництва і реалізації продукції. Проаналізуємо склад і динаміку витрат на виробництво продукції рослинництва у ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.30).

Собівартість виробництва продукції рослинництва у 2021 р. у ТОВ «Золотий колос» зменшилась порівняно з 2020 р. на 31,1 відсоток. Відбулося це за рахунок скорочення прямих матеріальних витрат, витрат на оплату праці, соціальних відрахувань та решти інших прямих та загальновиробничих витрат. Зросли тільки амортизаційні відрахування.

Таблиця 2.30

Розмір та структура витрат на виробництво продукції рослинництва у
ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Елементи витрат	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Прямі матеріальні витрати всього, в т.ч.:	62699,4	90,3	41053,1	85,8	-21646,3	65,5
- насіння та посадковий матеріал	16685,7	24,0	10275	21,5	-6410,7	61,6
- мінеральні добрива	20520,2	29,6	16718,7	35,0	-3801,5	81,5
- нафтопродукти	19590,5	28,2	9621,7	20,1	-9968,8	49,1
- решта матеріальних витрат	5903	8,5	4437,7	9,3	-1465,3	75,2
Прямі витрати на оплату праці	846,2	1,2	800,5	1,7	-45,7	94,6
Інші прямі та загальновиробничі витрати всього, в т.ч.:	5895,9	8,5	5978,8	12,5	82,9	101,4
- відрахування на соціальні заходи	186,2	0,3	176,3	0,4	-9,9	94,7
- амортизація необоротних активів	1842,2	2,7	2106,8	4,4	264,6	114,4
- решта інших прямих та загальновиробничих витрат	3867,5	5,6	3695,7	7,7	-171,8	95,6
Усього витрат	69441,5	100	47832,4	100,0	-21609,1	68,9

У табл. 2.31 наведено собівартість окремих культур, які вирощуються у ТОВ «Золотий колос».

Таблиця 2.31

Виробнича собівартість 1 ц сільськогосподарської продукції
у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади, грн

Культури	2020 р.	2021 р.	Відхилення у %
Зернові та бобові (без кукурудзи) – всього	328,38	434,90	132,4
– у т.ч. пшениця озима	324,73	400,74	123,4

– ячмінь озимий	326,27	432,57	132,6
– горох	647,41	528,88	81,7
– овес	590,34	528,81	89,6
– просо	382,34	859,45	224,8
Соняшник	620,65	964,48	155,4
Ріпак озимий	475,48	762,62	160,4

Проведений у табл. 2.31 аналіз дозволяє зробити висновок, що у 2021 р. витрати на виробництво 1 ц зернової продукції зросли на 32,4%. Витрати на виробництво пшениці озимої, ячменю озимого та проса, а також соняшнику і ріпаку озимого у звітному році зросли. Найбільше зросли витрати на виробництво проса, а саме у 2,2 рази. Витрати на виробництво гороху і вівса, навпаки, зменшились. Визначимо за рахунок чого змінилася собівартість зерна у ТОВ «Золотий колос» проаналізувавши структуру витрат на його виробництво (табл. 2.32).

Таблиця 2.32

Розмір та структура витрат на виробництво зерна у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Елементи витрат	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Прямі матеріальні витрати всього, в т.ч.:	31037,5	90,8	20991,9	86,4	-10045,6	67,6
– насіння та посадковий матеріал	10005,5	29,3	4870,6	20,0	-5134,9	48,7
– мінеральні добрива	9595,7	28,1	7991,8	32,9	-1603,9	83,3
– нафтопродукти	9158	26,8	4840,4	19,9	-4317,6	52,9
– решта матеріальних витрат	2278,3	6,7	3289,1	13,5	1010,8	144,4
– Прямі витрати на оплату праці	395,6	1,2	406,2	1,7	10,6	102,7
– Інші прямі та загально-виробничі витрати всього, в т.ч.:	2756,1	8,1	2896,4	11,9	140,3	105,1
відрахування на соціальні заходи	87,1	0,3	89,5	0,4	2,4	102,8
– амортизація необоротних активів	861,2	2,5	1019,1	4,2	157,9	118,3
– решта інших прямих та загально-виробничих витрат	1807,8	5,3	1787,8	7,4	-20	98,9
Усього витрат	34189,2	100,0	24294,5	100,0	-9894,7	71,1

Аналіз собівартості зерна показав, що у 2021 р. загальна собівартість

культур зменшилась на 9894,7 тис. грн за рахунок зменшення прямих матеріальних витрат, крім решти матеріальних витрат, які зросли на 1010,8 тис. грн. порівняно з 2020 р. Витрати на оплату праці та група інших прямих загальновиробничих витрат у звітному році зросли, крім решти інших прямих та загальновиробничих витрат, які зменшились на 1,1% або на 20,0 тис. грн.

Розглянемо які фактори впливають на собівартість виробництва зерна у досліджуваному підприємстві (табл. 2.33).

Таблиця 2.33

Вихідні дані для визначення впливу факторів на собівартість 1 га посівних площ під зерно в ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Урожайність, ц	81,00	48,77
Собівартість 1 ц, грн	328,38	434,90
Результативний		
Затрати коштів на 1 га, грн	26598,10	21212,35
Умовний показник, грн	X	16016,69
Загальне відхилення, грн	X	-5385,76
В тому числі і за рахунок:		
- урожайності	X	-10581,41
- собівартості 1 ц	X	5195,65

З наведених даних у табл. 2.33 видно, що у 2021 р. витрати на 1 га посівної площі під зерно зменшились порівняно з 2020 р. на 5385,76 грн. Скорочення витрат на 1 га зернових культур у ТОВ «Золотий колос» у 2021 р. відбулося за рахунок тільки зменшення урожайності, а саме на 10581,41 грн. В той час як збільшення собівартості 1 ц зерна витрати дещо зросли, але не досить суттєво.

Розглянемо склад витрат на виробництво 1 ц соняшнику (табл. 2.34).

Таблиця 2.34

Розмір та структура витрат на виробництво 1 ц соняшнику у ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Елементи витрат	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	грн	%	грн	%	грн	%
Прямі матеріальні витрати всього, в т.ч.:	556,92	89,7	810,19	84,0	253,26	145,5

- насіння та посадковий матеріал	111,43	18,0	230,97	23,9	119,54	207,3
- мінеральні добрива	193,90	31,2	394,17	40,9	200,27	203,3
- нафтопродукти	185,16	29,8	149,53	15,5	-35,63	80,8
- решта матеріальних витрат	66,43	10,7	35,52	3,7	-30,91	53,5
Прямі витрати на оплату праці	8,00	1,3	16,16	1,7	8,16	202,1
Інші прямі та загальновиробничі витрати всього, в т.ч.:	55,73	9,0	138,13	14,3	82,41	247,9
- відрахування на соціальні заходи	1,76	0,3	3,56	0,4	1,80	202,0
- амортизація необоротних активів	17,41	2,8	48,87	5,1	31,46	280,7
- решта інших прямих та загальновиробничих витрат	36,56	5,9	85,71	8,9	49,15	234,4
Усього витрат	620,7	100,0	964,5	100,0	343,83	155,4

Аналіз витрат на 1 ц соняшнику доводить, що у 2021 р. витрати зросли на 343,83 грн за рахунок прямих матеріальних витрат, крім витрат на пальне, а також витрат на оплату праці та інші прямі загальновиробничі витрати.

Проаналізуємо фактори впливу на собівартість виробництва соняшнику у товаристві (табл. 2.35).

Таблиця 2.35

Вихідні дані для визначення впливу факторів на собівартість 1 га посівних площ під соняшник в ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	2020 р.	2021 р.
Факторні		
Урожайність, ц	53,1	18,7
Собівартість 1 ц, грн	620,65	964,48
Результативний		
Затрати коштів на 1 га, грн	32977,78	18017,18
Умовний показник, грн	X	11594,18
Загальне відхилення, грн	X	-14960,60
В тому числі і за рахунок:		
- урожайності	X	-21383,60
- собівартості 1 ц	X	6423,00

При виробництві соняшнику витрати на 1 га посівної площі у 2021 р. зменшились на 14960,60 грн. Фактором зменшення витрати стало зменшення урожайності, а саме на 21383,607 грн, в той час як зростання витрат на 1 ц соняшник призвів до збільшення витрат на 1 га на 6426,00 грн, що не мало суттєвого впливу на загальний результат. Розглянемо фактори впливу на ефективність вкладених коштів у галузях ТОВ «Золотий колос» (табл. 2.36).

Таблиця 2.36

Вихідні дані для визначення впливу факторів на ефективність використання коштів вкладених у виробництво сільськогосподарської продукції в ТОВ

«Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Зерно		Соняшник	
Факторні	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Вартість валової продукції (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн	30246,0	14107,3	41403,6	16518,7
Виробнича собівартість продукції, тис. грн	34189,2	24294,5	31460,8	19505,4
Результативний				
Припадає вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) на 1 грн витрат, грн	0,88	0,58	1,32	0,85
Загальне відхилення, тис. грн	X	-0,30	X	-0,47
Умовний показник, тис. грн	X	0,41	X	0,53
Відхилення за рахунок факторів:				
– вартості валової продукції	X	-0,47	X	-0,79
– виробничої собівартості	X	0,17	X	0,32

Дані, які наведені у таблиці 2.36, дозволяють зазначити, що у звітному році вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.), що припадало на 1 грн вкладених у виробництво коштів, було отримано менше як по зерновим культурам, так і соняшнику за рахунок зменшення вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.). Збільшення виробничої собівартості продукції було менш впливовим на формування загального показника.

Таким чином, використання коштів, які було направлено на виробництво продукції було використано у 2021 р. у ТОВ «Золотий колос» не досить ефективно.

Результативність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання найповніше можна оцінити при аналізі фінансових результатів його діяльності

(табл. 2.37).

Таблиця 2.37

Динаміка фінансових показників діяльності ТОВ «Золотий колос» Вітовської територіальної громади

Показники	Роки			Відхилення (+,-) 2021 р. порівняно з	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
Прибуток від реалізації, тис. грн	17709,4	17995,1	12591,7	-5117,7	-5403,4
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	63662,5	64102,1	38506,2	-25156,3	-25595,9
Чистий прибуток, тис. грн	991,5	1880,5	9897,1	8905,6	8016,6
Середньорічна сума активів, тис. грн	29210,4	46603,2	67192,9	37982,5	20199,7
Середньорічна сума власного капіталу, тис. грн	12683,4	14111,6	20216,8	7523,4	6095,2
Рівень прибутковості продукції, %	27,8	28,1	32,7	4,9	4,6
Рівень прибутковості капіталу, %	3,4	4,0	14,7	11,3	10,7
Рівень прибутковості власного капіталу, %	7,8	13,3	49,0	41,2	35,7

Наведений аналіз (табл. 2.37) показав, що у 2021 р. на підприємстві було отримано найменший прибуток від реалізації, а саме 12591,7 тис. грн, а це на 30% менше від попередніх результатів. Аналогічно, собівартість реалізованої продукції в звітному періоді зменшилась порівняно з 2019 р. та 2020 р. на 40%. На відміну від двох попередніх показників чистий прибуток у звітному періоді складав 9897,1 тис. грн, що є найбільшим результатом з 2019 р.

У 2021 р. середньорічна сума власного капіталу та активів підприємства суттєво зросла порівняно з попередніми роками. Використання власних фінансових ресурсів у ТОВ «Золотий колос» було рентабельним.

Доречним буде проаналізувати показники фінансової стійкості та ліквідності досліджуваного підприємства (табл. 2.38).

Таблиця 2.38

Динаміка показників фінансової незалежності у ТОВ «Золотий колос»
Вітовської територіальної громади

Коефіцієнти	Норматив	На початок 2021 року	На кінець 2021 р.	Відхилення (+,-)
Фінансування	<1,0	3,137	1,833	-1,305
Автономії	>0,5	0,242	0,353	0,111

(незалежності)				
Стійкості (стабільності)	>1,0	0,319	0,546	0,227
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,3	0,001	0,004	0,003
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7-1,0	0,042	0,055	0,013
Коефіцієнт покриття	>1,0	0,480	0,822	0,342

В результаті наведених показників (табл. 2.38), можемо зробити висновок, що станом на 01.01.2021 р. коефіцієнт фінансування ТОВ «Золотий колос» складав 3,137, тоді як на кінець року показник зменшився на 1,305. Таким чином, рівень залежності досліджуваного підприємства від зовнішнього капіталу суттєво скорочується. Коефіцієнт автономії, як показник суми поточних активів підприємства сформованих за рахунок власного капіталу, станом на кінець 2021 р. підвищився на 0,111 порівняно з початком року, що вказує на збільшення коштів, які ТОВ «Золотий колос» може вкладати у виробництво. Обидва розглянуті коефіцієнти не відповідають нормативу, як і коефіцієнт стійкості. Даний коефіцієнт на кінець 2021 р. складав 0,546, що менше норми, проте більше, ніж на початок року. Тобто, можна констатувати про скорочення власного обігового капіталу в даний період часу, що негативно характеризує фінансову незалежність ТОВ «Золотий колос».

У ТОВ «Золотий колос» станом на кінець 2021 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності складав тільки 0,004, що менше рекомендованої норми, але дещо більше за показник на початок року. Отже, у досліджуваного підприємства фактично відсутня можливість погасити частину короткострокових позикових зобов'язань, які мають бути при необхідності погашені негайно.

Фактично, така ж картина склалася і відносно коефіцієнтів швидкої ліквідності та покриття, які станом на 31.12.2021 р. суттєво менші нормативного значення, о що свідчить про високий фінансовий ризик, оскільки підприємство не в змозі оплатити свої рахунки. Позитивним є зростання коефіцієнта швидкої ліквідності та покриття, порівняно з початком року.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1. Інноваційні напрями зниження собівартості виробництва продукції рослинництва

Собівартість є комплексною економічною категорією, що інтегрує вартісну оцінку витрат ресурсів на виробництво і реалізацію. Собівартість детермінують чинники як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. До суб'єктивних чинників нами віднесено:

- вчасність та якість проведення агротехнічних заходів;
- ефективність системи організації та управління операційною діяльністю;
- функціональний стан основних засобів підприємства;
- рівень кваліфікації та вмотивованості працівників, продуктивність їх праці тощо.

До об'єктивних чинників можливо віднести:

- погодні умови, тенденції кліматичних змін;
- ціни на ринку матеріально-технічних ресурсів

Зниження собівартості продукції – комплекс заходів підприємства, що дає змогу збільшити прибуток, поліпшити фінансовий стан, а також збільшити конкурентоспроможність продукції.

До основних напрямів зниження собівартості продукції можна віднести: оновлення техніки, поліпшення умов праці, зміну величини продукції, скорочення витрат на виробництво продукції. Одним із провідних завдань сьогодні є організація системи управління витратами виробництва. Слід ураховувати, що ця система буде ефективна лише в тому разі, коли будуть ураховані всі особливості та процеси, що здійснює підприємство.

Основними чинниками зниження собівартості виробництва є: скорочення затрат на електроенергію та паливо; скорочення затрат на сировину та матеріали

зниження амортизації шляхом інтенсивнішого використання поновленої техніки; підвищення якості обладнання, зменшення пасивної частини основних фондів; скорочення відходів та браку виробництва; поліпшення продуктивності праці та організації виробництва; скорочення затрат на управління [6].

Розрізняють поточні та очікувані резерви зниження собівартості, які містять усі різновиди збиткових витрат, перевитрат ресурсів і виняткові витрати грошових коштів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Резерви зниження собівартості продукції

До перспективних резервів відносять:

- збільшення величини випуску продукції;
- впровадження ефективного науковотехнічного прогресу [8, с. 86].

Водночас треба враховувати й перехідну економію за тими заходами, що були виконані у попередньому році.

Також не менш важливе завдання – поліпшення продуктивності праці, адже завдяки цьому збільшується випуск продукції, внаслідок чого досягається скорочення затрат продукції шляхом економії непропорційних витрат.

Удосконалення системи виробництва і праці може бути реалізоване за такими напрямками:

- зміцнення мотивації співробітників;
- автоматизація виробництва [7, с. 46].

Підвищення ефективності виробництва здійснюється шляхом зміни системи управління персоналом у сфері, пов'язаної з оплатою праці, і мотивації співробітників на досягнення поставлених перед ними завдань. Розглянемо два види мотивацій.

1) Матеріальна мотивація. Матеріальна мотивація персоналу виражається у вигляді встановлених цільових окладів та у вигляді змінної винагороди (премії). Розміри преміальної винагороди (премії) працівникам установлюються відповідно до політики преміювання залежно від віднесення посади до функціональної сім'ї, категорії, рівня посади. З метою заохочення працівників, які зробили великий внесок у забезпечення виконання виробничої програми, показали високу результативність, професіоналізм і відповідальність, щомісяця виплачується додаткова премія за результати праці – до 200%, залежно від виконання норм виробітку.

2) Нематеріальна мотивація. Нематеріальна мотивація спрямована на зміцнення лояльності співробітників до компанії безпосередньо зі зниженням витрат співробітникам їхніх трудовитрат.

Ще одним чинником зниження затрат на продукцію є раціональне споживання природних ресурсів. Тут беруться до уваги: зміна складу й поліпшення якості сировини; розроблення більш продуктивних родовищ, обсягів підготовчих робіт при добуванні, способів добування природної сировини; зміна інших природних умов. Ці чинники показують вплив природних умов на динаміку змінних витрат.

У результаті узагальнення всього переліченого вище визначено такі шляхи

зниження собівартості, внаслідок яких підвищиться ефективність роботи підприємства:

- зниження матеріальних затрат на одиницю продукції;
- заміна неконкурентоспроможної сировини на більш раціональні та сучасні;
- поліпшення якості матеріальних ресурсів;
- підвищення коефіцієнта технічної готовності;
- оновлення устаткування та впровадження принципово нової техніки;
- зниження частки пасивних фондів у загальній вартості основних фондів і, таким чином, збільшення їх активної частини;
- зниження витрат на оплату праці;
- скорочення адміністративно-управлінських витрат;
- ліквідація непродуктивних витрат і втрат;
- застосування ресурсоощадливих технологій;
- дотримання технологічної дисципліни, що дасть змогу скоротити брак;
- розроблення оптимальної стратегії технологічного розвитку, підприємства.

3.2. Заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства

Основними засобами виробництва у рослинництві є земля, її зонально- та регіонально диференційовані типи агроєкосистем та агроландшафтів, системи землеробства та сівозмін, сорти та гібриди рослин, сортомікробні системи, мікроорганізми, види та породи тварин. Вони повинні мати стійкість, здатність протистояти природним негативним процесам (посухам, заморозкам та ін.) і реагувати на антропогенні (обробка ґрунту, добрива, отрутохімікати та ін.) режими та перетворення.

Кризовий стан рослинництва може бути подолано внаслідок регіонально-, ландшафтно- та екологічно диференційованого використання біологічних та антропогенних ресурсів, біологізації та екологізації [59]. Нестійкість сільського

господарства, сильна залежність урожайності у рослинництві від погодних факторів свідчать про недостатній облік законів природи. Забезпечення стабільності сільського господарства, його більшої адаптивності до природних факторів та меншої залежності від погодних умов залежить від організаційних заходів раціонального природокористування.

Найважливішим завданням є гармонізація сільського господарства з природою, збалансованість між його галузями (землеробством, рослинництвом та тваринництвом). Збалансованість необхідна у галузях сільського господарства, просторовому та тимчасовому розміщенні більш стійких культур, сортів та гібридів, продуктивних та протективних екосистем у структурі ландшафтів.

З метою підтримки та відновлення ґрунтової родючості чорнозему при виробництві органічної продукції дотримання закону повернення поживних речовин можливе за допомогою органіки тваринного та рослинного походження. Використання в якості сидеральних культур люпину жовтого, редьки олійної, ріпаку ярого та буркуну білого покращує агрохімічні та фізичні властивості зональних ґрунтів, що еквівалентно дії гною в дозі 20 т/га та забезпечує продуктивність на рівні 3,3-4,9 т зерна із гектара. Біологічні методи та засоби захисту в рослинництві, з урахуванням впливу на агроєкосистеми і родючість ґрунтів, у багатьох випадках перевершують хімічні та більше переважні за своєю екологічністю та вартістю.

В умовах екологізації землеробства, поруч із застосуванням традиційних хімічних мінеральних добрив, для підвищення врожайності сільськогосподарських культур та їх якості особливого значення набуває використання як біологічних регуляторів росту, так і мікробіологічних добрив. Мікробіологічні добрива створюють оптимальні умови для живлення, росту та розвитку рослин, надають стимулюючу дію на їх імунну систему, підвищують опірність патогенної мікрофлори та стресових факторів. Усі мікробіологічні добрива діють контактно. Їхня ефективність залежить від хімічної формули, часу та площі контакту зі здатними до взаємодії, або хворими тканинами рослини, точності підбору концентрації діючих речовин. Застосування добрив на основі

органіки та бактерій збільшує врожайність продукції на 15–35 %. Хімічні підживлення, наприклад універсальні азотно-фосфорно-калійні добрива, дають більш високий результат, але в екологічному плані повністю поступаються органічним поживним речовинам. Мікробіологічні добрива не містять шкідливих хімікатів та діють шляхом відновлення природної біологічної активності ґрунтів – розкладають ґрунтову органіку до стану мінеральних розчинів і формують гумус, який легко засвоюється рослинами. Такий підхід дозволяє отримати екологічно чистий урожай з високим вмістом білків, вітамінів, мікроелементів та мінімальною концентрацією нітратів. Крім того, мікроорганізми підвищують пористість ґрунту і ґрунт безперешкодно насичується вологою та повітрям, що сприяє розвитку здорової та сильної кореневої системи рослин.

Ми пропонуємо ТОВ «Золотий колос» для початку процесу екологізації галузі рослинництва використовувати оборонну (пасивну) екологічну стратегію менеджменту протягом перших трьох років її започаткування (підрозділ 3.1). Після цього необхідно дослідити результативність її запровадження і, за потреби, застосувати перехідний етап у кілька років, під час якого дослідити стан поточної державної політики, соціальний тиск та інші фактори зовнішнього середовища та обрати одну з активних стратегій екологічного менеджменту і розробити засоби її реалізації. Кінцевим результатом екологізації рослинництва ТОВ «Золотий колос» має бути використання інноваційної екологічної стратегії менеджменту, всі заходи якої будуть спрямовані на докорінне покращення взаємовідносин підприємство-довкілля.

На першому етапі екологізації ТОВ «Золотий колос» пропонується поступовий перехід до технологій виробництва продукції рослинництва, які відповідають екологічним критеріям. Сюди можна віднести комплекс заходів – використання екологічно безпечних систем обробітку ґрунту, органічних систем землеробства та ґрунтозахисних сівозмін, сортів та гібридів рослин, широке застосування сидеральних культур, біологічних регуляторів росту, так і мікробіологічних добрив. На основі запропонованої групою авторів результативності застосування різних видів добрив [42], нами проведено

розрахунки економічної ефективності їх використання при вирощуванні озимої пшениці в ТОВ «Золотий колос» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Економічна ефективність використання біогумусу при посіві озимої пшениці в ТОВ «Золотий колос»

Показники	Варіанти			
	без використання добрив	N ₃₀	біогумус	біогумус + N ₃₀
Урожайність, ц/га	51,2	59,5	70,7	78,1
Збільшення урожайності, ц/га	-	8,3	19,5	26,9
Вартість валового збору з 1 га, грн.	26303,7	30565,15	36318,59	40119,97
Вартість резерву збільшення урожайності, грн. / га	-	4263,71	10017,15	13818,53
Витрати всього, грн / га	21212,35	24182,1	23842,7	26812,4
Чистий дохід, грн / га	5091,35	6383,05	12475,89	13307,57
Рівень рентабельності, %	24,00	26,39	52,32	49,63

Проведені розрахунки показують, що застосування біогумусу вигідно, як з екологічної так і з економічної точки зору. Надбавка врожаю становить – 19,5 ц/га, а рівень рентабельності 52,32%, що на 28,3% більше досягнутого в господарстві рівня 2021 року.

Важливо не тільки отримати високий, економічно вигідний врожай, але й забезпечити його безпечні споживачі якості на фоні раціонального використання ґрунтових якостей. Біологізовані системи обробки земель передбачають диференціацію обробки ґрунту у відповідності з біологічними особливостями вирощуваної культури та ґрунтового покриву. Дослідження різних систем основної обробки ґрунту показали, що при їх використанні зберігаються оптимальні агрофізичні параметри ґрунту для вирощування сільськогосподарських культур. Відповідно, поруч з традиційною оранкою, раціонально застосовувати прийоми мінімізації обробки ґрунту (No-till).

Враховуючи те, що ринок продукції сільського господарства є досить еластичним і ємним, вплив сільськогосподарських виробників одне на одного практично нівелюється. Основні загрози, ризики та можливості в основному

пов'язані не з зовнішніми факторами а з можливостями внутрішнього розвитку. Отже, зупинимося саме на внутрішніх можливостях та ймовірних ризиках при впровадженні технології No-till (табл 3.2).

Як бачимо з таблиці 3.2 перелік ризиків є доволі значним, але не зважаючи на це впровадження технології нульової обробки ґрунту є доцільним так як майже всі наведені ризики виникають лише на початкових етапах впровадження технології і з часом зникають.

Таблиця 3.3

Основні ризики впровадженні технології No-till та можливі шляхи їх зниження
в ТОВ «Золотий колос»

Тип ризику	Очікувані негативні наслідки	Заходи зменшення впливу ризиків
Ризик зниження врожайності при переході від традиційної до нульової обробки ґрунту	Зниження розмірів прибутку при одночасній необхідності збільшення витрат	Застосування добрив та гербіцидів, використання сидератів попередників
Збільшення кількості гербіцидів, що використовуються на початковому етапі	Негативний вплив на вирощувані культури, зменшення врожайності	Застосування правильної сівозміни
Висока вартість техніки що призводить до необхідності значних капіталовкладень	Збільшення строків окупності інвестицій	
Повільне прогрівання ґрунту на весні	Може виникнути затримка сходів, якщо температура ґрунту ще не достатня для проростання культури	У разі якщо шар поживних залишків на ґрунті є значним то він добре зберігає вологу і сприяє росту рослини у разі відсутності дощів
Ризик виникнення проблем зі шкідниками та хворобами	Зниження врожайності	Використання сівозмін
Посилення дефіциту мінерального азоту	Виснаження ґрунту	Використання азотних добрив

Сформовано автором

У таблиці 3.3 наведено основні можливості розвитку конкурентного потенціалу які надає технологія No-till.

У впроваджуваної технології є як плюси так і мінуси, але на нашу думку всі негативні наслідки є не істотними у порівнянні з тими позитивними наслідками, які привносить технологія No-till. Впровадження технології розраховано на тривалий період, дозволяє підприємству підвищити агрокультуру та збільшити свій конкурентний потенціал, а також зменшити

вплив природних умов на технологічний процес, отже є інноваційною і перспективною, а тому рекомендованою до впровадження.

Таблиця 3.3

Можливості підвищення конкурентного потенціалу галузі рослинництва під час впровадження технології No-till

Можливість для розвитку	Характеристика можливості розвитку та позитивний наслідок для господарства
Економія ресурсів (пального, добрив, трудовитрат, часу, зниження амортизаційних витрат)	За рахунок зменшення кількості техніки досягається більш раціональне використання практично всіх видів ресурсів а відповідно і підвищується ефективність діяльності
Збереження і відновлення родючого шару ґрунту, агрокультура	Відбувається поліпшення хімічних, фізичних і біологічних якостей ґрунтів, збільшення вмісту органічної речовини в ґрунті, це має як позитивний екологічний так і економічний вплив – підвищення врожайності
Зниження або усунення ерозії ґрунтів	Верхній, родючий шар ґрунту не вивітрюється і не вимивається. Необхідності витрачати додаткові засоби на вирішення проблеми ерозії зникає.
Екологічне управління бур'янами у посівах	Так як насіння бур'янів не закопується в ґрунт і залишається на поверхні, при обробці гербіцидами майже всі бур'яни гинуть
Накопичення і затримання вологи в ґрунті Зниження залежності урожаю від погодних умов	Під шаром ґрунту накопичується волога яка зберігається навіть у посушливі періоди, що сприяє збільшенню врожайності та досягнення конкурентних переваг перед іншими господарствами

Сьогодні більша частина посівних площ в господарстві використовується для вирощування соняшника та озимої пшениці. Враховуючи необхідність дотримання сівозмін при впровадженні технології No-till планується сконцентрувати увагу на вирощуванні гороху, як попередника в першому році, соняшника та озимих зернових культур (пшениці).

Ми пропонуємо при організації сівозмінної площі передбачити, щоб кожна культура займала одне або кілька цілих полів. Вони повинні мати по можливості правильну прямокутну форму і приблизно однаковий розмір з метою раціонального використання техніки. Відхилення в розмірі полів допускається 3 – 10 %. Бажане співвідношення ширини до довжини поля 1:2, 1:3 при площі поля 150 – 200 га і більше та 1:4 при площі не менше 50 га. У рівнинних лісостепових і степових районах поля необхідно нарізати довгими сторонами

перпендикулярно до напрямку пануючих вітрів, а на схилах – впоперек їх для затримання дощових і зливових вод; а в районах надмірного зволоження – вздовж схилу або під невеликим кутом.

Спроектовані варіанти системи сівозмін потребують агротехнічного та організаційно-економічного оцінювання. Агротехнічна оцінка проектних варіантів сівозмін передбачає відповідність їх системі агротехніки, удобрення, розміщення і чергування культур та іншим факторам збереження і підвищення родючості ґрунтів. З організаційної точки зору систему сівозмін оцінюють на відповідність їх прийнятій спеціалізації підприємства, можливість виконання договірних зобов'язань по реалізації продукції та раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів. Економічна оцінка сівозмін проводиться за показниками: вартість валової і товарної продукції; затрати праці і коштів; чистий прибуток у розрахунку на гектар сівозмінної площі; рентабельність, собівартість, затрати праці на одиницю основної продукції або кормової чи зернової.

Значний вплив на урожайність сільськогосподарських культур має дотримання оптимальних строків сівби та технології вирощування культури (сівозміни). У ТОВ «Золотий колос» використовують дві системи сівозмін – польова та кормова. На нашу думку, кормова система сівозмін розроблена у відповідності із вимогами раціонального землекористування, а польова – потребує змін. Ми пропонуємо розглянути фактичну схему сівозмін та планову для ТОВ «Золотий колос» (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Фактичні і рекомендовані схеми сівозмін для ТОВ «Золотий колос»

Номер поля	Фактичні сівозміни		Рекомендовані сівозміни	
	Польові	Кормові	Польові	Кормові
1	Чорний пар	Люцерна	Чорний пар	Люцерна
2	Озима пшениця	Люцерна	Озима пшениця	Люцерна
3	Озима пшениця	Люцерна	Озима пшениця	Люцерна
4	Кукурудза	Однорічні трави, кукурудза на зелений корм	Кукурудза	Однорічні трави, кукурудза на зелений корм
5	Соняшник	Озимі на зелений	Ячмінь	Озимі на зелений

		корм, післяукісні посіви на зелений корм		корм, післяукісні посіви на зелений корм
6	Зайнятий пар	Кормові коренеплоди	Зайнятий пар	Кормові коренеплоди
7	Озима пшениця	Ярі колосові з підсівом люцерни	Озима пшениця	Ярі колосові з підсівом люцерни
8	Ячмінь	X	Соняшник	X

Отже, ми пропонуємо залишити кормові сівозміни без змін, а в схемі польових поміняти місцями соняшник та ячмінь, тобто ячмінь буде на п'ятому полі, а соняшник на восьмому.

Екологізоване рослинництво має багато переваг над хімічним, оскільки воно є безпечним як для природи, так і для самої людини. Проте варто зазначити, що врожайність сільськогосподарських культур при повній біологізації виробництва значно нижча за врожайність біологічних активів при внесенні хімічних добрив. Зниження врожайності біологічних активів при екологізованому рослинництві можна компенсувати за рахунок ціни на «еко» продукцію, оскільки на ринку 1,5-2 рази дорожче, ніж традиційна. Слід зазначити, що підвищення врожайності можна досягти завдяки впровадженню у виробництво нового сорту сільськогосподарських культур []. Так, заміна старого сорту на вирощування біоінноваційного продукту рослинництва (нового сорту), дає можливість сільгоспвиробникам підвищити врожайність без значного внесення хімічних засобів. Використання місцевих ресурсів регіону є головною конкурентною перевагою, що дозволяє одночасно вирішувати як екологічні, так і економічні, виробничі проблеми сільського господарства без споживання продовольчої сировини.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження доцільно сформулювати наступні висновки:

У сучасних умовах економіки не тільки зростає роль процесу формування собівартості в забезпеченні ефективної роботи аграрного підприємства, а й розширюються можливості управління витратами, включаючи вирішення таких питань, як визначення позитивного фінансового результату — прибутку, собівартості та прибутковості окремих видів діяльності господарства, цін на продукцію та послуги. При цьому у системі управлінського обліку найбільш складною і важливою ділянкою облікового процесу є облік виробничих витрат і виходу продукції рослинництва.

Економічно обґрунтована класифікація витрат є важливою передумовою правильного формування собівартості, і, отже, успішної організації управлінського обліку.

Правильний вибір класифікації ознак витрат є запорукою своєчасного одержання необхідної управлінської інформації.

В структурі повної собівартості окремих різновидів продукції рослинництва, яка використовується на етапі ціноутворення, доцільно виокремити наступні статті калькуляції: «Логістичні витрати», «Витрати на страхування», «Трансакційні витрати».

Основними цілями управлінського обліку формування собівартості продукції рослинництва вважаємо: виявлення можливої економії всіх видів витрат, не зменшуючи якість готової продукції; виявлення резервів зниження собівартості всього об'єму виробництва продукції рослинництва, а також всіх культур для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку збуту.

Ефективність витрат праці в процесі виробництва продукції рослинництва знижується за рахунок різного роду виробничих втрат. Скорочення, передбачення та упередження цих втрат є важливим резервом зниження собівартості продукції рослинництва. Зміна рівня собівартості під впливом сукупності різнорідних факторів відбувається нелінійно, тому для здійснення її

оптимізації необхідно використовувати методи економіко-математичного моделювання, що можна окреслити в якості напрямку подальших досліджень. Результатом використання моделювання стане можливість збалансування виробничої структури, пристосування її до конкретних умов господарювання та підвищення ефективності планування діяльності, конкретного суб'єкту господарювання.

Отже, в результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що собівартість продукції в господарській діяльності залежить від багатьох елементів та чинників, а саме від: якості та обсягу виробництва, сортаменту продукції, продуктивності праці, ефективності кадрової політики, виробничих потужностей та ін.

Собівартість продукції – це ключовий узагальнений показник, виражений у грошовій формі сукупних витрат на виробництво та реалізацію продукції. У ньому відображаються всі боки підприємницьких операцій: етапи технологічного обладнання та процесів виробництва; рівень продуктивності праці і виробництва, використання рідкісних, фінансових і трудових ресурсів, які формують виробничо-господарську діяльність.

Виробнича господарська діяльність залежить від фінансових результатів діяльності підприємств, темпів росту виробництва, а також від фінансового стану, тому послідовне зниження собівартості продукції є основною обставиною для поліпшення ефективності функціонування підприємства, що дає змогу збільшити прибуток та підвищити конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчук, О. (2023). Особливості формування собівартості продукції рослинництва в системі управлінського обліку. *Економіка та суспільство*, (57). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-85>
2. Москаленко В.А. Впровадження управлінського обліку в підприємствах агропромислового комплексу України. *Ефективна економіка*. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2033> (дата звернення: 26.11.2023).
3. Павлова, Г., Приходько, І., Волчанська, Л. Облік витрат в аграрних і переробних підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-9> (дата звернення: 18.11.2023).
4. Пашніна А.О. Формування облікової інформації в управлінському обліку в умовах використання інформаційно комп'ютерних технологій. *Інтернаука, Економічні науки*. 2020. № 12. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-12-5431> (дата звернення: 18.11.2023).
5. Бруханський Р. Ф. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві: Теоретико-методологічні основи: дис.... докт. екон. наук.: Бруханський Руслан Феоктистович. Київ, 2015. 492 с.
6. Фурман І. В., Гонтарук Я. В. Теоретичні основи формування стратегії розвитку аграрних підприємств зернового напрямку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 80–87. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/16.pdf (
7. Мошковська О. А. Класифікація витрат та їх облік на підприємствах молокопереробної промисловості. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. № 5 (22). URL: www.easterneurope-ebm.in.ua
8. Скрипник М. І., Матюха М. М. Визначення управлінського обліку в системі інформаційного потенціалу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2016. № 21(2). С. 186–189. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_21\(2\)48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_21(2)48) (дата звернення: 18.11.2023).
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України 31.12.1999 р. № 318. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 19.11.2023).

10. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 18 травня 2001 р. № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text> (дата звернення: 19.11.2023).

11. Мошковська О. А. Облік затрат і калькулювання собівартості продукції згідно вітчизняного законодавства: подальший розвиток і шляхи вдосконалення. *Вісник Житомир. держ. технолог. ун-ту. Серія «Економічні науки»*. 2009. № 3 (49). С. 114–117. URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/91138/89185> (дата звернення: 19.11.2023).

12. Москаленко В. А. Методичні та практичні аспекти калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції. *Україна – ЄС. Сучасні технології, економіка та право* : матеріали міжнародної науково-практ. конференції (30 березня — 2 квітня 2015 р.). Кошице, Словаччина, 2015. Т. 1. С. 198–200.

13. Омецінська І. Я. Особливості формування повної собівартості продукції (робіт, послуг) в управлінському обліку для цілей ціноутворення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 4. С. 120–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_4_13 (дата звернення: 25.11.2023).

14. Семенда Д. К., Семенда О. В., Семенда О. В. Логістика та її роль в підвищенні економічної ефективності реалізації продукції рослинництва. *Молодий вчений*. 2021. № 1 (89). С. 185-190. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/178/172> (дата звернення: 26.11.2023).

15. Паска І. М. Трансакційні витрати та їх вплив на ефективність збуту сільськогосподарської продукції. *Агросвіт*. 2015. № 16. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_16_5 (дата звернення: 26.11.2023).

16. Дороженко Л. І. Сутність оптимізації витрат із застосуванням економіко-математичних методів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. № 6(5). С. 228–231. URL:

[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6\(5\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6(5)_59) (дата звернення: 03.12.2023).

17. Огійчук М. Ф., Плаксієнко В. Я., Беленкова М. І. та ін. Фінансовий та управлінський облік на сільсько- господарських підприємствах: підручник. Київ : Алерта, 2009. 1056 с.

18. Пасемко Г. М. Бухгалтерський облік як інформаційний ресурс управління витратами підприємства. Наукові читання : науково-теоретичний збірник. Т. 3. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. С. 82–84.

19. Сук Л. М. Облік сільськогосподарської продукції. *Цифрова економіка: тренди та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. С. 201–203.